

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΤΗΣ ΣΚΗΤΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΝΗΣ

ΥΠΟ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ξ. ΓΙΑΓΚΟΥ

Λέκτορα Τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας Α.Π.Θ.

Πρόσφατα τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν συμπλήρωσε τὸ ἀρχεῖο τῶν μικροταινιῶν μὲ τὴ φωτογράφηση καὶ τῶν χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς Ἀθωνικῆς Σκήτης τῆς Ἀγίας Ἀννης. Κατὰ τὴν ἀποστολὴ μου δόθηκε ἄμεσα ἡ εὐκαιρία νὰ γνωρίσω τὸ περιεχόμενον μιᾶς σημαντικῆς συλλογῆς, τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα χειρόγραφα παραμένουν ἀκόμη ἀκαταλογογράφητα. Ἡ πρώτη καταλογογράφηση ἔγινε, ὡς γνωστὸν, στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ἀπὸ τὸν Σπυρίδωνα Λάμπρο καὶ τοὺς μαθητὲς του καὶ καλύπτει 46 χφφ.¹ Ἀκολουθῶς ὁ μακαριστὸς γέροντας Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης, ὁ πολὺς Ὑμνογράφος τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, συμπλήρωσε τὸν κατάλογο ποὺ μᾶς παρέδωσε ὁ Λάμπρος, δίνοντας ἀναλυτικότερα στοιχεῖα τοῦ περιεχομένου τῶν 46 χφφ. καὶ περιγράφοντας ἐπὶ πλέον ἐξήντα ὀκτώ². Ἔτσι μέχρι σήμερα εἶναι γνωστὰ τὰ 114 ἀπὸ τὰ 407 χφφ. ποὺ φυλάσσονται στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ. Μέχρις οὗτοι δεῖ τὸ φῶς ἕνας ὀλοκληρωμένος ἐκσυγχρονισμένος κατάλογος, οἱ πατέρες τῆς ἀγιανναντικῆς καλύβης τοῦ Τιμίου Προδρόμου Ὀνούφριος, Χρῦσανθος καὶ Ἀζαρίας*, οἱ ὁποῖοι ὡς τὸ 1992 ἦταν ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ, φιλόπονα συνέταξαν κατάλογο, στὸν ὁποῖο δίνονται τὰ σπουδαιότερα

1. Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἑλληνικῶν κωδίκων, τ. Ι, ἐν Κανταβρυγία 1895, σ. 11-18.

2. Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἀγιῶνυμον Ὁρος τοῦ Ἀθῶ Ἱερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἀγίας Θεοπρομήτορος Ἀννης, ἐν Ἀθήναις 1961.

* Σ' αὐτοὺς τοὺς πατέρες, καθὼς καὶ στὸν νῦν βιβλιοθηκᾶριο π. Ἰωάννη, ὀφείλω θερμότερες εὐχαριστίες γιὰ τὴ φιλοξενία καὶ γιὰ τὴ συμπαράσταση κατὰ τὴ φωτογράφηση τῶν χφφ. Ὁ π. Ἰωάννης μάλιστα εἶχε τὴν εὐγένεια νὰ διαβάσει τὸ κείμενό μου καὶ νὰ μοῦ κοινοποιήσει πολὺτιμες πληροφορίες. Τὸν εὐχαριστῶ θερμᾶ.

στοιχεία τῶν ἀκαταλογογραφῆτων χφφ. τῆς Σκήτης. Ἐτσι τὸ ἀπαραίτητο αὐτὸ ἔργο, ποὺ σύντομα θὰ δημοσιευθεῖ στὸ περιοδικὸ *Κληρονομία*, θὰ καλύψει προσωρινὰ τὸ ὑπάρχον κενό. Στὸ ἀρχεῖο τῶν μικροταινιῶν τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρυμάτος Πατερικῶν Μελετῶν τὰ ἀκαταλογογράφητα χφφ. καταχωροῦνται μὲ βάση τὴν ἀρίθμηση ποὺ δίνουν οἱ ἐν λόγῳ πατέρες στὸν κατάλογό τους. Αὐτὴ ἡ ἀρίθμηση προφανῶς κρατεῖται καὶ στὸ παρὸν ἄρθρο.

* * *

Στὸ πεδίο τῆς Ἀγιολογίας τὸ Ἅγιο Ὅρος ἔχει σημαντικότερη συμβολή, ὄχι μόνο γιατί πλήθος ἀγιολογικῶν κειμένων διασώθηκαν διὰ τῆς ἀντιγραφῆς στὶς βιβλιοθήκες τῶν μονῶν μέχρι σήμερα, ἀλλὰ καὶ γιατί ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμὸς ἀγιορειτῶν ποὺ συνέταξαν βιογραφίες ἀγίων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Μάλιστα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βιογραφούμενους ἀγίους ἔζησαν τὴν ὁδὸ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειότητος στὸν Ἄθωνα. Δυστυχῶς δὲν μποροῦμε ἀκόμα νὰ ἐκτιμήσουμε τὸ μέγεθος τῆς συμβολῆς τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καθόσον δὲν ἔχει ὁλοκληρωθεῖ ἡ καταλογογράφηση τῶν ἀθωνικῶν ἀγιολογικῶν χειρογράφων. Τέτοια κείμενα δὲν σώζονται μόνο σὲ αὐτοτελεῖς συλλογές, φαινόμενο κυρίως τῆς βυζαντινῆς περιόδου, ποὺ καλύπτει συνήθως τὰ ἔργα τοῦ Συμεὼν Μεταφραστῆ καὶ τοὺς ἐγκωμιαστικούς λόγους (πανηγυρικά), ἀλλὰ ἀνευρίσκονται ἐπίσης καὶ στὶς ἀκολουθίες τῶν ἀγίων. Μάλιστα κατὰ τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας αὐτὴ ἡ πράξη, δηλ. ἡ ἔνταξη τῶν βίων καὶ τῶν ἐγκωμίων στὶς ἀκολουθίες, δὲν εἶναι σπάνιο φαινόμενο. Ἐπειδὴ οἱ καταλογογράφοι, ἰδιαίτερα ὁ Λάμπρος, παρακάμπτουν τὶς ἀκολουθίες, χωρὶς νὰ δίνουν λεπτομερῆ στοιχεῖα ἢ ἐνίοτε τὶς ἀναφέρουν συλλήβδην, καθίσταται φανερὸ πόσο ἀπαραίτητη εἶναι ἡ μελέτη καὶ ἡ δημοσιοποίηση αὐτῶν τῶν πηγῶν, ποὺ ἀναμφισβήτητα ἐπιφυλάσσουν ἐκπλήξεις. Ἐνδεικτικά, στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ, σὲ καταλογογραφημένες καὶ ἀκαταλογογράφητες ἀκολουθίες, ἐντοπίσαμε 25 ἀγιολογικὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα, εἴτε ἐλήφθησαν ἀπὸ παλαιότερες ἀγιολογικὲς συλλογές καὶ παρατίθενται σὲ πρωτότυπο κείμενο ἢ συνθεστέρα «ἐν τῇ καθωμιλουμένῃ», εἴτε ἀποτελοῦν μὲν νέα ἐξ ἀρχῆς σύνθεση³. Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς εἶναι δυνατόν νὰ προβληθεῖ μὲ οὐσιαστικὴ παράμετρος τῆς συμβολῆς τῶν

3. Τὰ χφφ. αὐτὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα [γιά χάρη εὐκολίας στὸ ἐξῆς παρατίθενται στὶς ὑποσημειώσεις μόνον οἱ ἀριθμοὶ τῶν χφφ. τοῦ Κυριακοῦ, χωρὶς νὰ γίνεται μνεῖα καὶ τῆς βιβλιοθήκης]: 37 (Ἀκολουθία καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος), 76 (Ἀκολουθία καὶ ἐγκωμιαστικὸς λόγος εἰς τοὺς ἀγιορεῖτας ἀγίους, ποίημα Νικοδή-

άγιορειτών. Οί λειτουργικές ανάγκες μιάς ζωντανής μοναστικής κοινωνίας συνέβαλλαν σε μία αδιάκοπη σύνθεση άγιολογικών κειμένων και άκολουθιών. Έτσι οί γενεές τών άθωνιτών μοναχών, με την ίδια πάντοτε διάθεση, τιμούσαν τὰ πρότυπά τους, προβάλλοντάς τα και στους έν τῷ κόσμῳ ὀρθοδόξους, γιά νά μιμηθοῦν καί αὐτοί, ἀφ' ἐνός τὸ παράδειγμα τών τιμωμένων άγίων καί ἀφ' ἐτέρου τήν άγιορειτική λατρευτική πράξη.

Τὰ άγιολογικά χφφ. τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ δίδουν μιὰ χαρακτηριστική εικόνα αὐτῆς τῆς πράξεως, κυρίως κατὰ τήν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας. Ἐφ' ὅσον ἡ Σκήτη, με τῇ μορφῇ ποῦ ὑπάρχει σήμερα, ιδρύθηκε κατ' αὐτὴ τήν περίοδο⁴, εἶναι ἐπόμενο ἡ βιβλιοθήκη τῆς νά φυλάσσει χφφ. βιβλία, γραμμένα ἢ ἀντιγραμμένα ἀπὸ πρόσωπα ποῦ ἔζησαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, στὴ Σκήτη, κατὰ τήν τουρκοκρατία. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, ἰδίως τὰ ἀκαταλογογράφητα, περιέχουν ἔργα μεταφρασμένα στὴ γλώσσα τῆς ἐποχῆς. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν κανόνα δὲν ἐξαιροῦνται οἱ βίοι καί οἱ ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι. Ἀντίθετα μάλιστα, αὐτοὶ στὴν πλειονότητα εἶναι «έν τῇ καθωμιλουμένην», καθόσον με τήν ἀπλούστευση τῆς γλώσσας γίνονταν κατανοητοὶ καί στους ἀμαθέστερους. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε τὰ ἐξῆς άγιολογικά κείμενα: τὸ Μαρτύριο τοῦ άγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτη⁵ καί τοῦ άγίου Παντε-

μον Ἀγιορείτου), 80 (διάφορες Ἀκολουθίες καί Βίος τών ὁσίων Σάββα καί Συμεών), 96, 102, 160, 310 (Ἀκολουθία καί ἐγκωμιαστικὸς λόγος εἰς τοὺς άγιαννανίτας άγίους), 124 (Ἀκολουθία καί Βίος άγίου Διονυσίου Αἰγίνης), 134 (Ἀκολουθία εἰς τήν άγίαν Σκέπην καί «Ἀξίόν ἔστιν» καί ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι), 157 (Ἀκολουθία τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς καί ἐγκωμιαστικὸς λόγος), 158 (Ἀκολουθία καί Βίος άγίου Μοδέστου), 159, 186 (Ἀκολουθία καί Βίος άγίου Ὀνουφρίου), 182 (κανόνες εἰς τήν Θεοτόκον καί λόγος εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν Γερμανοῦ Κπόλεως), 219 (Ἀκολουθία καί Βίος τών ὁσίων Ἐφραίμ καί Ἰσαάκ τών Σύρων), 253 (Ἀκολουθία τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου καί ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι), 270, 306 (Ἀκολουθία καί Βίος ὁσίου Χριστοδούλου τοῦ ἐν Πάτμῳ), 276 (Ἀκολουθία καί λόγος διαλαμβάνων περὶ τῆς α', β' καί γ' εὐρέσεως τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμ. Προδρόμου), 308 (Ἀκολουθία καί Βίοι), 319 (λόγος ἐγκωμιαστικὸς καί χαρветισμοὶ εἰς τὸν Μέγ. Παῖσιον), 363 (Ἀκολουθία Μ. Παΐσιου καί Βίος καί ἐγκώμια εἰς τὸν άγ. Διονύσιον Αἰγίνης), 386 (Ἀκολουθία καί Βίος άγ. Νήφωνος Ἀθωνίτου), 394 (Ἀκολουθία καί λόγοι εἰς τὸν άγιον Δημήτριον), 398 (Ἀκολουθία, Βίος καί ἐγκώμιον εἰς τὸν νεομάρτυρα Νικόδημον).

4. Βλ. Γερασίου Σμυρνάκη, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, Καρυές 1988, σ. 410-413. Παναγιώτου Κ. Χρήστου, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἀθωνικὴ Πολιτεία, Ἱστορία, Τέχνη, Ζωή*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 233-234.

5. Χφ. 169, φφ. 1^α-6^β (ἀκέφαλο, κολοβό).

λεήμονος⁶, τὸν Βίο τοῦ ἁγίου Μοδέστου Ἱεροσολύμων⁷, τῶν ἁγίων Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ⁸, τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου νέου τοῦ ἐν τῇ Περιστερᾷ⁹, τοῦ ἁγίου Βασιλείου Νέου¹⁰, τοῦ ἁγίου Συμεὼν Νέου Θεολόγου¹¹, τοῦ ἁγίου Χριστοδοῦλου τοῦ ἐν Πάτμῳ¹², τῶν Σέρβων ἁγίων Σάββα καὶ Συμεὼν¹³, τοῦ Ἀθωνίτη ἁγίου Νήφωνος¹⁴ κ.ἄλ. Ἀρκετοὶ Βίοι ἀπο-

6. Χφ. 37, σσ. 79-175, μεταφρασθὲν παρὰ Ἰγνατίου ἱερομονάχου. Ὁ ἱερομόναχος Ἰγνάτιος (Πετρίτζης;), Χιώτης τὴν καταγωγή, ἔζησε στὴ μονὴ Διονυσίου κατὰ τὸ ἀ' ἡμῖσι τοῦ ΙΖ' αἰ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Βίο τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος μετέφρασε καὶ ἄλλους Βίους: τοῦ Ἀθανασίου ΚΠόλεως (χφ. Ἰβήρων 663, ὁ Βίος μετεφράσθη κατὰ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τὸ 1624, βλ. καὶ Ἰβήρων 504), ὁσίας Εὐπραξίας (χφφ. Ξενοφώντος 41, Σταυρονικήτα 94, Καρακάλλου 100, Ξηροποτάμου 175, 176, Διονυσίου 160, 162, 166, 223 κ.ἄλ.). Ἐπίσης ὁ ἴδιος μετέφρασε τὶς Κατηχήσεις τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου (χφ. Διονυσίου 254, κατὰ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα ἡ ἐργασία αὐτὴ ἔγινε τὸ 1618). Περαιτέρω διερεύνηση τῆς χειρόγραφης παραδόσεως ἐνδεχομένως θὰ προσθέσει καὶ ἄλλα ἀγιολογικὰ κείμενα στὸ μεταφραστικὸ ἔργο τοῦ Ἰγνατίου.

7. Χφ. 158, φφ. 26"-33" (Βίος καὶ πολιτεία), 37"-46" (ἄθλησις καὶ θαυμάτων τινῶν διήγησις).

8. Χφ. 56, σσ. 1-548, χφ. 208, φφ. 6"-116". (Στὸν τίτλο ἀναφέρεται ὅτι «...νεωστὶ μετατυπωθεὶς καὶ διορθωθείς καὶ με' ὠραιόταταις εἰκόναϊς ὠραισθεὶς ...». Μετάφραση τοῦ Βίου βλ. Ἀγαπίου μοναχοῦ. *Βιβλίον καλούμενον Παράδεισος ἐκ τῶν λόγων τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Συμεὼνος τοῦ μεταφραστοῦ*, Ἐνετίησι 1759, σσ. 1-52 (Ἀκολουθία τῶν ἁγίων, σσ. 53-68).

9. Χφ. 156, φφ. 103"-123". Ἐπεται καὶ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου, φφ. 124"-129".

10. Χφ. 27, φφ. 2"-202", χφ. 282, σσ. 2-286. Περὶ τῶν Βίων τοῦ ἁγίου Βασιλείου σὲ λόγια καὶ δημῶδη παράδοση βλ. Χρ. Γ. Ἀγγελίδη, *Ὁ Βίος τοῦ ὁσίου Βασιλείου τοῦ Νέου*, Ἰωάννινα 1980, σσ. 4-17.

11. Χφ. 161, φφ. 1"-130". Τίτλος: «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Συμεὼνος τοῦ Νέου Θεολόγου καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντος τοῦ Ξυλοκέρου, νεωστὶ μεταγλωττισθεὶς ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν εἰς τὴν νέαν διάλεκτον παρὰ Διονυσίου τοῦ ἐν Πορταριᾷ τῆς Ζαγοράς». Ὁ Βίος αὐτὸς (ὁλόκληρος ἢ μέρος μόνον;) περιελήφθη στὴν ἐκδοση τῶν ἔργων τοῦ ἁγίου Συμεὼν, τὰ ὁποῖα ὁ Διονύσιος μετέφρασεν «εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον», *Συμεὼν Νέου Θεολόγου τὰ εὕρισκόμενα*, Θεσσαλονίκη 1969, σσ. 1-23.

12. Χφ. 270, φφ. 37"-63" («Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Χριστοδοῦλου τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ ἐν τῇ Πάτμῳ ἀσκήσαντος, ἐν ᾗ καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ κατάκειται λεύψανον, συγγραφεὶς παρὰ Ἰωάννου τοῦ πανιερωτάτου μητροπολίτου Ρόδου καὶ παρὰ τοῦ παναγιωτάτου Ἀθανασίου πατριάρχου Ἀντιοχείας, καὶ τὰ νῦν νεωστὶ ὑπὸ τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Ἀγαπίου μοναχοῦ μεταφρασθεὶς εἰς κοινὴν διάλεκτον»), χφ. 306, φφ. 42"-75". Περὶ αὐτοῦ τοῦ Βίου βλ. Ἐ. Λ. Βρανούση, *Τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου ἰδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι*, Ἀθήναι 1966, σσ. 36 ἔξ.

13. Χφ. 80, σσ. 219-246. Ὁ Βίος γράφηκε πρωτότυπα ἀπὸ τὸν μοναχὸ Δομετιανὸ καὶ μετεφράσθη «εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον ... παρὰ τοῦ πανιερωτάτου ἁγίου πρῶην Χαλεπίου Γενναδίου». Βλ. Joannis Tarnanidis, «Krypt svetog save i svetot Semeona kod grka», *Hilandarski Zbornik*, τ. 5, σσ. 101-128. Στὸ χφ. 36, φφ. 25"-48", περιέχεται μόνον ἡ Ἀκολουθία τῶν ἁγίων. Βλ. Βίο τῶν ἁγίων καὶ στοῦ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Ν. Ἐκλόγιον*, Ἀθήναι 1974, σσ. 270-275.

14. Χφ. 6, σσ. 131-142, χφ. 386, φφ. 12"-31". Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου στὸ χφ. 217 (καλλιγραμμένο ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο Νεασκητιώτη). Καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος συνέταξε Βίο τοῦ ἁγίου, βλ. *Ν. Ἐκλόγιον*, σσ. 317-322.

τελούν μία νέα ἐξ ἀρχῆς συγγραφὴ στὴ γλῶσσα τῆς τουρκοκρατίας, ὅπως π.χ. τοῦ ἁγίου Διονυσίου Αἰγίνης¹⁵, τοῦ ἁγίου Ἰσαὰκ Σύρου¹⁶, τοῦ Μεγάλου Παΐσιου¹⁷, τοῦ Ἰωσήφ Παγκάλου¹⁸, τῶν ἰδρυτῶν τῆς Σκήτης ἁγίων Διονυσίου καὶ Μητροφάνους¹⁹, τῶν Ἀγιορειτῶν ἁγίων²⁰ κ.ἄλ. Σπουδαῖα κείμενα εἶναι καὶ ἓνας ἐπίτομος Βίος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ²¹, ὅπως καὶ δύο Βίοι —ἐκτενὲς καὶ ἐπίτομος— τοῦ

15. Χφ. 124, φφ. 15^a-40^b, χφ. 363, φφ. 71^a-94^a («Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγιστον ἐν ἱεράρχαις καὶ θαυματουργὸν ἐν ὁσίοις ἅγιον πατέρα ἡμῶν Διονύσιον Ζακύνθιον, Νικοδημοῦ μοναχοῦ»), φφ. 99^a-112^a. («Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν καὶ θαυματουργὸν νέον Διονύσιον ἀρχιεπίσκοπον Αἰγίνης, συντεθεὶς θεῷ ἐλέει παρὰ τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιεπισκόπου Μύρων τῆς Λυκίας Ἰωάννου Λινδίου, παρακληθέντος παρὰ τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ τέκνου ἐν ἱερομονάχοις κῆρ Παρθενίου τοῦ Ζακυνθίου»). Ὁ Ἰωάννης Λίνδιος ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Βίο τοῦ ἁγίου Διονυσίου συνέγραψε καὶ Λόγους, οἱ ὅποιοι σώζονται στὸ χφ. 199. Ἐπίσης ὁ ἴδιος, εὐρισκόμενος ἐξόριστος στὴ Μονὴ Ἰβήρων, ἐρμήνευσε τὴν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου (χφφ. Ἰβήρων 343, Παντελεήμονος 271). Στὸ χφ. Παντελεήμονος 859 περιέχεται «ὁμιλία πανηγυρικὴ εἰς τοὺς τρεῖς ὁσίους πατέρας ἡμῶν Μακαρίους, εἰς τὸν Ῥωμαῖον (ὅστις ἐορτάζεται τῇ 23 Δεκεμβρίου), καὶ Ἀλεξανδρῶς, καὶ Αἰγυπτίου ..., συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἀποστολικῷ ἱεροκλήρως Ἰωάννου τοῦ ἐκ τῆς Λίνδου».

16. Χφ. 219, σσ. 25-30.

17. Χφ. 319, φφ. 2^a-27^a, χφ. 363, φφ. 12^a-16^b.

18. Χφ. 155, φφ. 103^b-135^b (τίτλος: «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ παγκάλου Ἰωσήφ καὶ ποῦ τὸν ἐπούλησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ πῶς ἐγένετο αὐθέντης τῆς Αἰγύπτου», ποίημα Γεωργίου ῥήτορος Αἰνίου). Βίο τοῦ ἁγίου βλ. καὶ Νικοδημοῦ Ἀγιορείτου, *Ν. Ἐκλόγιον*, σσ. 111-131, καὶ Ἀγαπίου μοναχοῦ, *Ἐκλόγιον*, σσ. 259-274.

19. Χφ. 65, φφ. 215^a-227^a (Βίος κατ' ἐπιτομήν).

20. Χφ. 76, φφ. 25^a-51^a. Ἡ Ἀκολουθία καὶ ὁ ἐγκωμιαστικὸς λόγος στοὺς ἁγιορεῖτες ἁγίους εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Νικοδήμου, βλ. Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος*, σ. 203. Χφ. 275, φφ. 732^a-742^b (τίτλος: «Ἀνάγνωσις γ', ἥτοι ἡθικὸν τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου, τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν τῶν ἁγιορειτῶν»).

21. Χφ. 69, σσ. 619-638. «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Θαυματουργοῦ τοῦ καὶ Παλαμᾶ». Ἀρχ. «Μετὰ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Κ. καὶ τοῦ Θ. καὶ σ. ἡμῶν» - *Τέλ.* «νὰ μᾶς λάβῃ καὶ νὰ μᾶς βάλῃ ἐκ δεξιῶν τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου κριτοῦ, ὃ πρέπει ...». Ὁ αὐτὸς Βίος ἀπαντᾷ καὶ στὴ βιβλιοθήκη τῆς Μ. Λαύρας κώδικας 2043/76, σσ. 135-145, καθὼς καὶ στὴ βιβλιοθήκη τῆς Παντελεήμονος, χφ. 759, σσ. 241-268. Στὸ χφ. 2043/67 (IH' αἰ.) τῆς αὐτῆς βιβλιοθήκης, φφ. 50^a-67^b, περιέχεται «Ἀκολουθία εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν θαυματουργόν, ψαλλομένη τῇ ε' τοῦ Νοεμβρίου», ἀντὶ τῆς ἰδ' ποῦ τελεῖται σήμερα. Φαίνεται ὅτι στὴ Μ. Λαύρα ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου ἐτελεῖτο πράγματι τὴν ε' Νοεμβρίου, καθόσον καὶ στὸν πίνακα περιεχομένων τοῦ παραπάνω χφ. 2043/76 σημειώνεται ὡς ἡμέρα ἀναγνώσεως τοῦ Βίου, καὶ κατὰ συνέπεια ἐορτασμοῦ, ἢ ε' Νοεμβρίου. Ἡ πράξις αὐτὴ τῆς Λαύρας ἀπαντᾷ καὶ στὸ τυπικὸ τῆς Μονῆς Ξηροποτάμου (ἐν χρήσει, σ.

Θεοδωρήτου Κύρου. Ὁ ἔκτενής Βίος συνετάχθη ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Βούλγαρη (1716-1806) καὶ μετεφράσθη «εἰς τὸ ἀπλοῦν» κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἀπὸ τὸν Ἰάκωβο Νεασκητιώτη. Εἰς τοῦτο συνηγορεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ κείμενο αὐτὸ μαζὶ μὲ τὴν ἀκολουθία καὶ τὸν ἐπίτομο Βίο περιέχονται στὸ χφ. 156, ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ τελευταίου²². Πρόκειται ἐνδεχομένως γιὰ προσπάθεια τοῦ Ἰακώβου νὰ τιμήσει μὲ τὰ κείμενα αὐτὰ τὸν θεῖό του Θεοδώρητο Ἐσφιγμενίτη, μιὰ διακεκριμένη ἀγιορειτικὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Θεοδώρητος Κύρου, παρὰ τὸ ὅτι τὰ ἔργα του καταδικάστηκαν ἀπὸ τὴν Ε' Οἰκου-

115), ποὺ ὅμως ἀργότερα ἀτόνησε, καθόσον σημείωση στὸ τέλος τοῦ Τυπικοῦ ἀναφέρει ὅτι: «Ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ τῇ 5ῃ Νοεμβρίου καταργεῖται» ἡ μνήμη αὐτοῦ γίνεται τῇ β' Κυριακῇ τῶν νηστειῶν». (Γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ βλ. πρωτ. Βασιλείου Καλλιανκμάνη, «Ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν», σὺν τόμῳ *Χριστιανικῇ Θεσσαλονίκῃ, Ὁθωμανικῇ περιόδῳ 1430-1912*, Α', Κέντρο Ἱστορίας Θεσσαλονίκης τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις, ἀρ. 12, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 67-78). Περὶ τῶν Βίων τοῦ ἁγ. Γρηγορίου Παλαμᾶ βλ. Fr. Halkin, *BHG*, 718-719. Κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν ὁ Ἀθανάσιος Πάριος μετέφρασε τὸν Βίο τοῦ ἁγίου, γραμμένο πρωτότυπα ἀπὸ τὸν ἅγιον Φιλόθεο Κόκκινο (βλ. *Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ὁ Ἀντίπαπας*, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 19-229), ἐνῶ ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης συνέταξε ἐπίτομη μορφή τοῦ Βίου, τὴν ὁποία δημοσίευσε στὸ *Ν. Ἐγκόλπιον*, σσ. 322-332. Ὁ Βίος ποὺ περιέχεται στὸ *Ν. Ἐκλόγιον* εἶναι πολὺ κοντὰ μὲ αὐτὸν ποὺ περιέχουν τὰ παραπάνω χφφ.

22. «Βίος ἑνθεὸς καὶ ἡρωϊκὰ ἀγωνίσματα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδωρήτου, τοῦ ἐξ Ἀντιοχείας μὲν ὁρμημένου, ἀρχιερατεύσαντος δὲ τῆς Κυραννῶν λεγομένης πόλεως, παρὰ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, διδασκάλου καὶ ῥήτορος, Κερκυραίου, τὸ μὲν ἐκ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων συλλέξαντος τὸ δὲ ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ γραψάντων, μεταφρασθεὶς δὲ νῦν εἰς τὸ ἀπλοῦν», φφ. 1^α-11^α. Ἡ Ἀκολουθία στὰ φφ. 11^β-15^β καὶ ὁ ἐπίτομος βίος (τίτλος: «Βίος κατ' ἐπιτομὴν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου τοῦ ἐξ Ἀντιοχείας») στὰ φφ. 17^α-19^α. Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἦταν ἐκδότης τῶν ἔργων τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου, βλ. Π. Χρήστου, *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία, Πατέρες καὶ Θεολόγοι τοῦ Χριστιανισμοῦ*, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1971, σ. 309. Οἱ Βίοι καὶ ἡ Ἀκολουθία πρὸς τιμὴ τοῦ Θεοδωρήτου Κύρου μᾶς δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ σκεφτοῦμε κατὰ πόσον ἡ ἀγιολογικὴ παραγωγή τῆς τουρκοκρατίας ἦταν πάντοτε πιστὴ πρὸς τὴ παράδοση καὶ τὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Σ' αὐτὸ συνηγορεῖ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ματθαῖος Μυρέων συνέταξε «Ἀκολουθία εἰς τοὺς νεοφανεῖς ἀστέρας καὶ θεολόγους καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας Μελέτιον πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, τὸν ἀπὸ Κρήτης, καὶ Γαβριὴλ Φιλαδελφείας, τὸν ἀπὸ Μονεμβασίας, καὶ Μάξιμον Κυθῆρων τὸν Μαργούνιον, τὸν καὶ αὐτὸν ἀπὸ Κρήτης, τοὺς ἐν ἐνὶ καιρῷ ἐπὶ σπινθηρῶ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων καὶ πατρικῶν παραδόσεων διαλάμπαντας» - (χφ. Διονυσίου 234, φφ. 256^α-271^β. Ἡ ἀκολουθία ἐξεδόθη καὶ ἐντύπως). Ὁ Ματθαῖος, χωρὶς νὰ χαρακτηρίζει τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἱεράρχες ἁγίους, προέβη στὴ σύνταξη τῆς Ἀκολουθίας, ἔχων κατὰ νοὺν νὰ διαμορφώσει στὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας συνείδηση τιμῆς πρὸς τὰ πρόσωπα αὐτά.

μενική σύνοδο για τις χριστολογικές τους αποκλίσεις, ἐν τούτοις δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι ὁ συγγραφέας ἐνὸς προσφιλοῦς ἔργου γιὰ ὅλες τὶς μετὰ αὐτὸν γεννεὲς τῶν μοναχῶν, τῆς *Φιλοθέου Ἱστορίας*. Βέβαια τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπ' οὐδενὶ δικαιολογεῖ τὴν πράξη τοῦ Εὐγενίου καὶ τοῦ Ἰακώβου νὰ τιμήσουν ὡς ἅγιο ἓνα πρόσωπο ποὺ κατηγορήθηκε συνοδικὰ καὶ νὰ παρακάμψουν ἔτσι τὴν Ὁρθόδοξη συνείδηση αἰώνων.

Ὅρισμένοι ἀντιγραφεῖς καταχωροῦν στὰ χφφ. ἔργα τῆς βυζαντινῆς περιόδου, τὰ ὁποῖα παραθέτουν σὲ μετάφραση, μαζὶ μὲ ἔργα τῆς τουρκοκρατίας. Π.χ. στὸ χφ. 394, ΙΗ' αἰ., ποὺ περιέχει κείμενα ἀφιερωμένα στὸ μεγαλομάρτυρα Δημήτριο, ὁ καλλιγράφος παραθέτει σὲ μετάφραση τοῦ «*Ἰωάννου Χαρτοφύλακος Θεσσαλονίκης τοῦ Σταυρακίου, Λόγος εἰς τὰ θαύματα τοῦ μυρόφορου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ μὲν μερικὰ ἐγράφησαν παρὰ τοῦ ἐν μοναχοῖς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ στουδίτου...*» (φφ. 10α-32α) καὶ τοῦ «*ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ θαυματουργοῦ, Λόγος εἰς τὸν ἅγιον καὶ μυροβλήτην μεγαλομάρτυρα Δημήτριον...*» (φφ. 58α-77α) καὶ σὲ σύνθεση τῆς τουρκοκρατίας τοῦ «*Μακαρίου Χριστιανοπούλου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον*» (φφ. 33α-52α).

Σπουδαία κατηγορία ἀγιολογικῶν κειμένων στὰ χφφ. τῆς Σκήτης εἶναι οἱ Βίοι καὶ τὰ μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων, οἱ ὁποῖοι ἤθλησαν κατὰ τὴν τουρκοκρατία καὶ κατέστησαν, μὲ τὴν χάρη τοῦ Θεοῦ, πρότυπα σταθερότητος πίστεως καὶ γενναίας ὁμολογίας ἐνώπιον τῶν μουσουλμάνων Τούρκων. Τὰ μαρτύριά τους ἦταν γιὰ τοὺς μοναχοὺς προσφιλὴ ἀναγνώσματα καὶ γι' αὐτὸ ἀντιγράφονταν μὲ ἐπιμέλεια. Στὸ ἐξῆς θὰ παρουσιάσουμε λεπτομερέστερα τὰ Νεομαρτυρολογικὰ κείμενα στὰ χφφ. τῆς ἐν λόγω συλλογῆς.

Α'. Ὁ σπουδαιότερος κώδικας τῆς Σκήτης, ποὺ περιέχει Νεομαρτυρολογικὰ κείμενα, εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθμ. 263, χαρτῶς, ΙΗ' αἰ., διαστάσεων 21X15,5 καὶ φύλλων 24. Ὁ κώδικας, πρὶν περιέλθει στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ, ἀνῆκε στὴν καλύβη τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ²³. Φέρει δὲ τίτλο «*Ἰωάννου μεγάλου λογοθέτου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας σημείωμα νεοφανῶν μαρτύρων ἐπὶ τῆς βασιλείας σουλτὰν Μεχμέτη*». Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ τοῦ ἔργου τοῦ

23. Τοῦτο δηλώνεται σὲ σημείωση ποὺ κρατήθηκε στὸ παράφυλλο: «Τὸν νεομάρτυρα καὶ ὅσιον. Ἡ παρούσα βίβλος ὑπάρχει κτῆμα τῆς καλύβης τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ».

Ἰωάννου Καρυοφύλλη († 1693), «*ἀνδρὸς σοφοῦ καὶ ἐμπείρου τῆς θείας γραφῆς καὶ ἔξω παιδεύσεως*», ὅπως κολακευτικὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Δημήτριο Προκοπίου²⁴. Δυστυχῶς στὸν κώδικα δὲν δίνονται περαιτέρω πληροφορίες περὶ τοῦ βιβλιογράφου καὶ τοῦ χώρου ἀντιγραφῆς. Ὅμως ἡ συγκριτικὴ μελέτη τῆς γραφῆς παρέχει τὴ δυνατότητα νὰ ὑποθέσουμε ὅτι αὐτὸς προῆλθε ἀπὸ τὴν ἴδια γραφίδα μ' αὐτὴ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 27 τῆς συλλογῆς τοῦ Κυριακοῦ, καθόσον οἱ ὁμοιότητες τῆς γραφῆς καὶ τῶν δύο εἶναι ἐμφανεῖς. Μὲ βάση αὐτὸ τὸ δεδομένο ἔχουμε τὴ δυνατότητα νὰ διαπιστώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ βιβλιογράφου τοῦ χφ. 263. Στὸν κώδικα 27 δίδεται στὸ τέλος τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Βασιλείου τοῦ Νέου (ἐν τῇ καθωμλουμένη) βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ κείμενο αὐτὸ ἀντεγράφη ἢ μετεφράσθη ὑπὸ τινος Γερασίμου· «*Ἡ μὲν χεὶρ ἢ γράψασα σέσηπται· ἡ δὲ γραφὴ μένει εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἐτελειώθη δὲ ἐν ἔτει ζροα'* (=1662), *Νοεμβρίου 18. Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ Γερασίμου πόνος· οἱ ἀναγινώσκοτες δὲ εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν πολλῶν μου σφαλμάτων καὶ εἴ τι σφαλερόν ἐστιν διορθοῦσθε*»²⁵. Ἔτσι ὁ Γεράσιμος, ποὺ ἐνδεχομένως ἦταν Ἀγιαννανίτης μοναχός²⁶, εἶναι πιθανὸ νὰ ἀντέγραψε καὶ τὴ συλλογὴ τοῦ Καρυοφύλλη μετὰ τὸ 1683, δηλ. μετὰ παρέλευση εἴκοσι ἐνὸς χρόνων, καθόσον ὁ τελευταῖος ἱστορούμενος ἀπὸ τὸν Μέγα Λογοθέτη νεομάρτυρας ἔλαβε τὸν στέφανο τοῦ μαρτυρίου τὴν γ' Ἀπριλίου τοῦ σωτηρίου ἔτους 1683. Ἡ χρονικὴ ἀπόστασις τῶν εἴκοσι ἐνὸς τουλάχιστον χρόνων (1662-1683) δὲν φαίνεται νὰ ἀλλοιώσε σημαντικὰ τὴ μορφή τῆς γραφῆς τοῦ Γερασίμου.

Ὁ Καρυοφύλλης στὸ ἔργο του ἐξιστορεῖ τὰ γεγονότα τῆς κατὰ Χριστὸν βιοτῆς καὶ τοῦ γενναίου μαρτυρίου δώδεκα νέων ἀθλητῶν, οἱ ὁποῖοι παραμένοντες πιστοὶ στὸν Χριστὸ βασανίστηκαν καὶ θανατώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὴν Κωνσταντινούπολη ἀπὸ τὸ 1650 μέχρι τὸ 1683. Συγκεκριμένα στὸ 263 χφ. τῆς Ἀγίας Ἀννης περιλαμβάνονται τὰ ἐξῆς μαρτύρια:

1. (1α-2α) *αχν', Φεβρουαρίῳ β', ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰορδάνης χαλκοπράτης*. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἰορδάνου Τραπεζούντιου.

24. Κ. Ν. Σάθα, *Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη*, τ. Γ', σ. 486.

25. φ. 202^ρ. Βλ. καὶ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος*, σ. 126.

26. Ἐνα στοιχεῖο, ποὺ ἐνισχύει τὴν ὑπόθεσίν μας, εἶναι ὅτι στὴ βιβλιοθήκῃ τοῦ Κυριακοῦ ἐντοπίζονται, ἐκτὸς τῶν δύο χφφ., δηλ. τοῦ 27 καὶ 263 καὶ ἄλλα, ὅπως π.χ. τὸ 31 καὶ 304. Πάντως τὰ τρία ἀπὸ αὐτὰ (27, 263 καὶ 304) περιέχουν ἁγιοβιογραφικὰ κείμενα.

2. (2α-3α) *αχνβ', Δεκεμβρίῳ α'* Δευτέρα ἡμέρα, ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης ῥάπτης νέον παιδίον. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰωάννου ῥάπτου.

3. (3α-4α) *αχγγ', Αὐγούστῳ ιδ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Συμεὼν Τραπεζούντιος χρυσοχόος. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Συμεὼν χρυσοχοῦ.

4. (4β-5β) *αχξβ', Μαΐου ιβ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Ἰωάννης Βλάχος. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἰωάννου Βλάχου.

5. (5β-6α) *αχο', Ἰουλίῳ κδ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Ἀθανάσιος ἀπὸ Γγίου. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀθανασίου ἐκ Κίου.

6. (6α-8α) *αχοβ', Σεπτεμβρίῳ κγ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Νικόλαος μοναχὸς νέον παιδίον. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου αὐτοῦ.

7. (8α-9β) *αχοστ', Φεβρουαρίῳ β'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Γαβριὴλ μοναχὸς κράκτης τῆς ἐνορίας τοῦ πατριαρχείου. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου Γαβριὴλ μοναχοῦ.

8. (9β-12β) *αχοθ', Ἰουλίῳ ε'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Κυπριανὸς ἱερομόναχος. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ ἱερομονάχου.

9. (13α-14α) *αχπ', Αὐγούστῳ ιστ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Σταμάτιος ἀπὸ τὸν Βόλον. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ Σταματίου.

10. (14α-17α) *αχπ', Σεπτεμβρίῳ α'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Ἀγγελῆς ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Καραμανείας. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἀγγελῆ.

11. (17α-21β) *αχπα', Νοεμβρίου ιγ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ μοναχὸς Δαμασκοῦ. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου Δαμασκοῦ.

12. (21β-24β) *αχογ', Ἀπριλίου γ'*, ἐμαρτύρησεν ὁ Παῦλος Ῥώσος ὁ ἀπελεύθερος. Σύνοψις τοῦ μαρτυρίου Παύλου Ῥώσου.

Ὁ Ἰωάννης Καρυοφύλλης ἔχοντας προσωπικὴ ἐμπειρία τῶν μαρτυρίων — ἂν ὄχι ὅλων, τουλάχιστον τῶν περισσοτέρων — τῶν παραπάνω νεομαρτύρων²⁷, συνέταξε, ὡς Μέγας Λογοθέτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἔργο του πρὸς ὠφέλεια τῶν ὑποδοῦλων χριστιανῶν

27. Τοῦτο δηλώνεται ρητὰ στὸν τίτλο τοῦ ἔργου τοῦ Καρυοφύλλη στὸ χφ. 349 τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλ. Ἀλεξανδρείας: «Σημειώματα νεοφανῶν μαρτύρων, οὓς εἶδομεν αὐτοῖσι» (φ. 2^α). Βλ. καὶ Α. Ζογράφος, *Les nouveaux martyrs 16e-17e s. Essai sur l'expérience religieuse du peuple Orthodoxe sous domination Ottomane*, App., σ. LXVII καὶ LXIII (διδασκορικὴ διατριβή, πολυγραφημένο κείμενο).

Οἱ ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις βεβαιώνουν ὅτι πράγματι ὁ Καρυοφύλλης γνώριζε καλὰ τίς λεπτομέρειες τῶν μαρτύρων. Π.χ. δίνει μὲ ἀκρίβεια τὸν χώρο ὅπου μαρτύρησαν καὶ ἐτάφησαν οἱ νεομάρτυρες κ.λπ. Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ Νεομαρτυρολογίου τοῦ Καρυοφύλλη βλ. ἐπίσης Β. Ψευτογκά, «Μαρτυρολόγια Νεομαρτύρων (Συγγραφεῖς - συλλογὲς καὶ ἐκδόσεις)», *Πρακτικὰ Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν νεομαρτύρων* (17- 19 Νοεμβρίου 1986), Θεσσαλονίκη 1988, σ. 96.

καὶ κυρίως πρὸς ἐνίσχυση τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματός των ἔναντι τῶν ἀλλοπίστων Τούρκων. Ἀσφαλῶς ἡ κυρίαρχη θέση του εἶναι ὅτι οἱ χριστιανοὶ ποὺ δέχθησαν βάναισα τὸ μαρτύριο γιὰ νὰ μὴν προδώσουν τὴν πίστη τους στὸν Χριστὸ ἦταν οἱ νεοφανεῖς μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰσάξιοι σὲ τιμὴ καὶ δόξα μὲ τοὺς ἀρχαίους. Ἡ συλλογὴ του εἶναι ἡ πρώτη χρονικὰ στὸ εἶδος τῆς. Ἀργότερα τὴ μιμήθηκαν καὶ ἄλλοι, κυρίως μοναχοί, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς Καυσοκαλυβίτης († 1765)²⁸, ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης († 1809)²⁹, ὁ ὁσιος Νικηφόρος († 1821)³⁰, ὁ Δοσίθεος Κωνσταντινουπόλεως³¹ κ.ἄλ. Ἐκτοτε καθιερώνεται στὴν πατερικὴ γραμματεία τὸ συναξάρι τῶν νεομαρτύρων ὡς ἓνα κείμενο ἀπαραίτητο γιὰ τὴν τιμὴ, ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς

28. Περὶ τοῦ Ἰωνᾶ βλ. Β. Ψευτογκᾶ, «Ἰωνᾶς ὁ Καυσοκαλυβίτης. Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του», στὴν Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου, τ. Ε', Γενεύη 1989, σσ. 399-427. Ὁ Ἰωνᾶς, πνευματικὸ τέκνο τοῦ καυσοκαλυβίτη ἁγίου Ἀκακίου, ἐνδὸς μεγάλου γέροντος τῶν νεομαρτύρων, γνώριζε καλὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἱστοροῦσε. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη τὰ μαρτύρια ποὺ ἔγραψε διεκδικοῦν ἀξιοπιστία. Τὰ χφφ. Ἐσφιγμένον 129 καὶ Ξενοφώντος 25 ἀποτελοῦν συλλογὲς τοῦ Νεομαρτυρολογίου ποὺ συνέταξε ὁ Ἰωνᾶς. Ὁ Ἰωνᾶς ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὴ τὴν παρουσίᾳ στὸ χῶρο τῆς ἀγιολογίας ἔλαβε μέρος καὶ στὴ διένεξη περὶ τοῦ τρόπου ἀποδοχῆς τῶν αἰρετικῶν στὴν Ἐκκλησία, κυρίως τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων, ποὺ ἐκδηλώθηκε στὴν ΚΠολὴ μετὰ τὸ 1750. Ἡ στάση του κατακρίνεται ἀπὸ τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Καλλίνικο Γ' (1757). Βλ. Th. Papadopoulos, *The Greek Church and people under Turkish domination*, Brussels 1952, (Variorum²1990), σ. 301 ἔξ.

29. *Νέον Μαρτυρολόγιον*, ἦτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν μαρτύρων ..., Βενετία 1799, β' ἐκδ. 1856, γ' ἐκδ. 1961.

30. *Νέον Λειμωνάριον*, περιέχον μαρτύρια παλαιὰ καὶ νέα καὶ βίους ὁσίων, συλλεχθέντα παρὰ τοῦ ἀοιδίμου μητροπολίτου ἁγίου Κορίνθου κυρίου Μακαρίου Νοταρά, οἷς προσετέθησαν καὶ τὰ τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου συναξάρια, μεταφρασθέντα παρὰ τοῦ σοφολογιώτατου διδασκάλου κυρίου Ἀθανασίου Παρίου. Πρὸς τοῦτοις καὶ ἁσματικαὶ ἀκολουθίαι εἰς διαφόρους νεομάρτυρας, φιλοπονηθεῖσαι παρὰ τοῦ πανοσιολογιώτατου κυρίου Νικηφόρου τοῦ Χίου, πρῶτον τύποις ἐκδοθέν ἐν Βενετίᾳ τὸ 1819. Ἡ δευτέρη ἐκδοσις Ἀθῆναι 1874, ἐπιμελεῖα Νικολάου Ρουσοπούλου. Ὁ Νικηφόρος ἔγραψε τὶς ἀκολουθίες καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἐξῆς Νεομαρτύρων: 1. Λουκᾶ τοῦ ἐν Μυτιλήνῃ (σσ. 87-113), 2. Γεωργίου τοῦ Ἐφρεσίου (σσ. 113-124), 3. Δημητρίου τοῦ Πελοποννησίου (σσ. 124-146), 3. Λαζάρου (σσ. 146-160), 4. Ἰωάννου τοῦ Βουλγάρου (σσ. 188-192), 5. Ζαχαρίου τοῦ Προυσαέως (σσ. 192-198), 6. Ἰωάννου Θεσσαλονικέως (σσ. 201-215), 7. Μάρκου τοῦ νέου (σσ. 216-248), 8. Μαρκέλλης τῆς ἐκ Χίου (σσ. 261-276), 9. Θεοφίλου ἐκ Ζακύνθου (σσ. 276-288), 10. Γεωργίου Χιοπολίτου (σσ. 416-429), 11. Ἀγγελῆ τοῦ ἐν Χίῳ (σσ. 437-457). Στὴν ἴδια συλλογὴ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα νεομαρτύρια συνταχθέντα ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο Πάριο, Μακάριο Νοτάρ κ.ἄλ.

31. Χφ. Κωνσταντινουπόλεως 123, XIX αἰ. Βλ. καὶ Ἰω. Μαμαλάκη, «Διήγησις περὶ Ἀγίου Ὁρους ἐν καιρῷ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821», στὴν *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.*, τ. Ζ', Θεσσαλονίκη 1957, σσ. 215-237.

αυτούς τους άπλοϊκούς χριστιανούς, οί όποιοι όταν ήλθε ή στιγμή τής όμολογίας έδωσαν τά πάντα για τόν Χριστό. 'Η θαυμαστή και πιστή σταθερότητά τους στα δόγματα τής 'Εκκλησίας τούς καταξιώνει στη συνείδηση τών χριστιανών ως πρότυπα τελειότητος βίου. Έτσι τούς άντλήθηκε ό άγιος Νικόδημος 'Αγιορείτης, γι' αυτό άνέλαβε τή θεοφιλή προσπάθεια συγκεντρώσεως σέ μιá ένιαία συλλογή τών μαρτυρίων πού μέχρι τότε κυκλοφορούσαν είτε αυτότελώς, είτε υπό μορφή μικροτέρων συλλογών. 'Ο άγιορείτης πατέρας τής 'Εκκλησίας έλαβε ύπ' όψη και τó έργο του Καρυοφύλλη, τó όποιο μάλιστα καταχώρησε στο *Νέον Μαρτυρολόγιον*, έπιχειρώντας ένίστε διορθώσεις, οί όποιες άν δέν γίνονταν θα βλαπτόταν ένδεχομένως ή συνείδηση τών πιστών³². Είναί μία τάση πού επαναλαμβάνεται άργότερα και από άλλους άγιορείτες συγγραφείς νεομαρτυρολογίων³³ και πού προδήλως απέβλεπε στο νά παρουσιάσει τούς νεομάρτυρες όσον τó δυνατόν άπαλλαγμένους από ανθρώπινα πάθη, για ποιμαντικούς λόγους.

Γενικώς ό άγιος Νικόδημος μετέφερε τά κείμενα του Καρυοφύλλη, χωρίς πολλές άλλαγές στην ουσία του περιεχομένου, δίνοντας ι-

32. Έπειδή τó *Νέον Μαρτυρολόγιον* έχει χαρακτήρα περισσότερο ποιμαντικό, απέβλεπε δηλ. στην πνευματική στήριξη τών 'Ορθοδόξων, σέ αντίθεση μ' αυτό του Καρυοφύλλη, πού άποτελεί ίστορική καταγραφή τών γεγονότων τών μαρτυρίων, γι' αυτό ό άγιος Νικόδημος συχνά έπιχειρεί διορθώσεις σέ όσα σημεία θεωρούσε ότι δέν θα ώφελοΰσαν τó πλήρωμα τής 'Εκκλησίας. Π.χ. στο μαρτύριο του άγίου Νικολάου Παντοπώλη, ό Καρυοφύλλης λέει ότι ό νεομάρτυρας με δική του πρωτοβουλία θέλησε νά μάθει τήν τουρκική γλώσσα' «ήθέλησεν μαθεΐν ό θαυμάσιος οΰτος νέος τά αυτών γράμματα προς έμπειρίαν τής διαλέκτου» (χφ. 263, φ. 6^β και Α. Ζογράφος, *Les pousseaux*, σ. LXVIII). 'Ο άγ. Νικόδημος έπειδή ήθελε νά άποτρέψει τούς χριστιανούς από μιá τέτοια προσπάθεια, για νά άποφύγουν τόν κίνδυνο έξιςλαμισμού, διορθώνει τόν Καρυοφύλλη και γράφει ότι ό νεομάρτυρας αναγκάστηκε από τόν πατέρα του νά μάθει τά τουρκικά' «... είς αυτόν (τόν μπαρμπέρην) λοιπόν ήθέλησεν ό πατήρ του νά βάλλη τόν θαυμάσιον τούτον νέον, διά νά μάθη και τουρκικά γράμματα», *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 85. Παρόμοια διόρθωση έπιχειρείται και στο μαρτύριο του άγίου 'Ιορδάνη. 'Ο νεομάρτυρας παρουσιάζεται από τόν Καρυοφύλλη νά άπαντά με τόν ίδιο ύβριστικό τρόπο προς τόν συμπαΐκτη του Τούρκο πού ύβρισε τόν άγιο Νικόλαο' «... είς έξ αυτών είπε χλευάζων ρωμαϊστί' άγιε Νικόλαε ψωριάρη βοήθησόν με νά νικήσω. 'Ανταπεκρίνατο τούτω ό 'Ιορδάνης' Μεχμέτη κασιδιάρη, προφήτα τών τούρκων, βοήθησόν μοι νά νικήσω» (χφ. 263, φ. 6', Α. Ζογράφος, *Les pousseaux*, σ. LXIV). 'Ο άγ. Νικόδημος, ενώ παραθέτει τήν ύβρη του Τούρκου, άποσιωπά όσα είπε ό νεομάρτυρας' «... ένας από αυτούς, είπε χλευάζων ρωμαϊστί, άγιε Νικόλαε ψωριάρη, βοήθησόν μοι νά νικήσω' του άπεκρίθη και ό 'Ιορδάνης χλευάζων όμοίως τόν προφήτην τους». *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 71. Τέτοια παραδείγματα ύπάρχουν και σ' άλλα σημεία.

33. Φέρομε σάν παράδειγμα τόν συγγραφέα του έγκωμιαστικού λόγου προς τόν νεομάρτυρα Νικόδημο έξ 'Αλβανίας, βλ. παρακάτω σ. 505-506.

διαίτερη βαρύτητα στην άπλούστευση της γλώσσας πρὸς διευκόλυνση τῶν ἀμαθῶν ἀναγνωστῶν. Ἡ ἀπλούστευση γίνεται συστηματικότερα στὴν ὁρολογία, καθόσον προτιμῶνται ὅροι, οἱ ὁποῖοι ἦταν συνηθέστεροι κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς τοῦ *Νέου Μαρτυρολογίου* (π.χ. τὴν “τέχνην Καζαντζῆς”³⁴ ἀντὶ “τέχνην ἔχων χαλκοπρατεῖν”³⁵, “Βεζύρης”³⁶ ἀντὶ “ἐπίτροπος ἢ ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως”³⁷, τὸ “σαλαβάτι, ἡγουν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεώς των”³⁸ ἀντὶ “τὴν ὁμολογίαν τῆς αὐτῶν πίστεως”³⁹). Ἄλλοτε ὁ ἅγιος Νικόδημος προτιμᾷ τὴν ὁρολογία τοῦ Καρυοφύλλη, δίνοντας ταυτόχρονα καὶ τὴν ἐπεξηγήσή της (π.χ. “...εἰς τὴν χώραν τοῦ συνοδίαν βασιλικήν, τὸ λεγόμενον τουρσάτην”⁴⁰, “...μὲ τὸ νὰ ἦταν διαφόρων τροφῶν μεταπράτης, ἥτοι τουρκιστὶ λεγόμενος μπακάλης”⁴¹, “...τὰ βασιλικά δοσίματα, ἡγουν τὰ χαράτζια”⁴² κ.ἄλ.). Ἰδιαίτερη βαρύτητα ὁ συγγραφέας τοῦ *Νέου Μαρτυρολογίου* δίνει στὸ ἠθικὸ μήνυμα τοῦ μαρτυρίου, γι’ αὐτὸ ἐπιχειρεῖ ἐμβόλimes ἠθικὲς παραινέσεις πρὸς ὠφέλεια προφανῶς τῶν χριστιανῶν, κάτι ποὺ ἀπουσιάζει συστηματικὰ ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ Καρυοφύλλη. Οἱ ἠθικὲς προεκτάσεις τοῦ ἁγίου Νικοδήμου εἶναι συχνότερες στὰ μαρτύρια τοῦ Νικολάου παντοπώλη, Κυπριανοῦ καὶ Γαβριήλ, τὰ ὁποῖα «μεταφράστηκαν» προηγουμένως ἀπὸ τὸν παπα-Ἰωάνη Καυσοκαλυβίτη⁴³. Ἐνδεικτικὰ στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὁ Καρυοφύλλης δίνει ἀπλῶς τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Νικόλαος ἠθέλησε νὰ μάθει τὰ τουρκικὰ ἀπὸ ἓνα κουρέα· «...καὶ ὄντος τινὸς τῶν ἀγαρηνῶν... κουρέως, καὶ γράμματα εἰδότος τῆς τῶν ἀγαρηνῶν διαλέκτου, ἠθέλησεν μαθεῖν ὁ θαυμάσιος οὗτος νέος τὰ αὐτῶν γράμματα πρὸς ἐμπειρίαν τῆς διαλέκτου»⁴⁴. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὅμως ἐπεκτείνει τὴ σκέψη του καὶ κάνει τὴν ἐξῆς παρατήρηση· «...ἠθέλησεν ὁ πατὴρ του νὰ βάλῃ τὸν θαυμάσιον τοῦτον νέον νὰ μάθῃ τὰ τουρκικὰ γράμματα·

34. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 71.

35. Χφ. 263, φ. 1^α.

36. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 73, 74, 82 κ.ἄλ.

37. Χφ. 263, φ. 2^β, 3^β, 5^α κ.ἄλ.

38. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 85.

39. Χφ. 263, φ. 6^β.

40. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 84.

41. Ὅπ. παρ., σ. 85.

42. Ὅπ. παρ., σ. 94.

43. Βλ. Β. Ψευτογκᾶ, «Ἰωάνης ὁ Καυσοκαλυβίτης», σ. 422-423. Τέτοιες ἠθικὲς παραινέσεις δὲν ἀπαντοῦν στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Δαμασκηνοῦ, ποὺ ἐπίσης μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν παπα-Ἰωάνη.

44. Χφ. 263, φ. 6^α-6^β καὶ Α. Ζογράφος, *Les nouveaux*, σ. LXVIII.

αὐτὴ δὲ ἦταν τέχνη τοῦ διαβόλου ἵνα ὑποσκελίσῃ τὸν νέον ἢ εἰς τὰ κακὰ ἦθῃ ἢ καὶ τελείως εἰς τὴν ἀσέβειαν· ἐπειδὴ τοσαῦτα εἶναι πάντοτε τοῦ πονηροῦ διαβόλου τὰ τεχνάσματα, νὰ παρακινή τὸς ταλαιπώρους χριστιανούς, τάχα διὰ κάποιον σωματικὸν κέρδος, νὰ βάνουν εἰς τὰς παγίδας τοῦ ἐχθροῦ τὰ τέκνα τους καὶ οὕτω νὰ τὰ χωρίζουν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ...ἐσπουδάξεν, λοιπόν, εἰς τὸν ἀγαρηνὸν ἐκείνον, ὁ μάρτυς τὰ τουρκικὰ γράμματα καὶ ἐμφυῆς ὦν εἰς τὸν νοῦν ἐμάνθανε μὲ τόσῃν εὐκολίᾳ ὅπου τὸν ἐθαύμαζε ὁ ἀγαρηνὸς καὶ τὸν ἐφθόνει ὁ ἐπάρατος, ὥστε ὅπου ἔβαλε βουλήν, ἂν εὖρῃ τρόπον νὰ τουρκίσῃ τὸν νέον...»⁴⁵. Οἱ παραινήσεις ὁμως τοῦ ἁγίου Νικοδήμου συνήθως ἀποβλέπουν στὴ βελτίωση τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν χριστιανῶν. Ἔτσι δράττεται εὐκαιριῶν, θέλων νὰ ἐξάρει τὴν ἀσκητικότητα τῶν νεομαρτύρων, τὴν ταπείνωσίν τους, τὴν φιλαδελφία, τὴν ἀκτημοσύνη, τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Χριστὸ καὶ κυρίως τὴ σταθερὴ ἐμμονή τους στὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας⁴⁶. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖο θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι ὁ ἅγιος Νικόδημος τὶς περισσότερες φορὲς δὲν εἶναι ὁ συντάκτης τῶν ὁμολογιῶν πίστεως τῶν νεομαρτύρων⁴⁷. Αὐτὲς λαμβάνονται ἀπὸ τὸν Καρυοφύλλη, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐλέχθη, ἦταν κάτοχος τῆς θεολογίας, παρὰ τὶς ἀποκλίσεις του σὲ δογματικὰ ζητήματα⁴⁸, ποὺ ὁμως ἦταν ἐντελῶς ἄσχετες μὲ τὰ θέματα τῆς ὁμολογίας τῶν νεομαρτύρων ἐνώπιον τῶν Τούρκων δικαστῶν. Π.χ. ὁ νεομάρτυρας Γαβριὴλ δίνει ἐνώπιον τοῦ καϊμακάμη τὴν ὁμολογία πίστεως, ἡ ὁποία στοὺς δύο συγγραφεῖς ἔχει ὡς ἐξῆς:

45. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 85.

46. Βλ. Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Νικολάου (*N. Μαρτυρολόγιον*, σσ. 86-87), Μαρτύριον τοῦ ἁγ. Γαβριὴλ (*ὁπ. παρ.*, σ. 89), Μαρτύριον τοῦ ὁσιομ. Κυπριανοῦ (*ὁπ. παρ.*, σσ. 90, 91-92), Μαρτύριον ἁγ. Ἀγγελῆ (*ὁπ. παρ.*, σσ. 96-97) κ.ἄλ.

47. Γὰρ τὴ θεολογία τῶν ὁμολογιῶν τῶν νεομαρτύρων βλ. τὴν ἐξαιρετικὴ μελέτη τοῦ Ἀ. Παπαδοπούλου, «Ἡ θεολογία τῶν παλαιῶν καὶ νέων μαρτυρολογίων», στὸν *Τόμον εἰς τιμὴν καὶ μνήμην τῶν Νεομαρτύρων*, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 105-176.

48. Γενικῶς εἶχε καλβινίζουσες πεποιθήσεις. Βλ. Π. Κ. Χρήστου. *Ἐκκλησιαστικὴ Γραμματολογία*, τ. Β', σ. 287-288. Περὶ τοῦ Καρυοφύλλη βλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, «Ἰωάννης Καρυοφύλλης», στὸν *Ἐκκλησιαστικὸ Φάρο*, τ. ΙΖ' (1918), σσ. 5-33. Τ. Γριτσοπούλου, *Πατριαρχικὴ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή*, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1966, σσ. 196-208. Ἐπίσης βλ. Μ. Γεδεών, «Φαναριώτικα ὑπομνήματα», στὴν *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, τ. Γ' (1882-1883), σ. 373-375.

Καρυοφύλλης

«Ὁ δὲ μάρτυς πρὸς τοῦτον·
μὴ μοὶ γένοιτο πεφθακέναι εἰς
τοσοῦτον μανίας, ὥστε τὸν μὲν
θεάνθρωπον Ἰησοῦν μου κατα-
βιβᾶσαι καὶ ὁμολογῆσαι ψιλὸν
ἄνθρωπον, ὡς ὑμεῖς φατε, τὸν
δὲ σὸν Μοχαμέτην προφήτην ἀ-
νειπεῖν. Ἀλλὰ τὸν μὲν Ἰησοῦν
μου ὁμολογῶ καὶ πιστεύω Θεὸν
εἶναι ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθι-
νοῦ, τὸν δὲ Μοχαμέτην κηρύττω
ψευδοπροφήτην καὶ ἄθεον καὶ
πλάνον καὶ ἀσελγῆ καὶ πλαστο-
λόγον, ἀδικίαν κατὰ τοῦ σωτή-
ρος ἡμῶν Χριστοῦ λαλήσαντα
καὶ ἐπομένως ἀναθεματίζω αὐ-
τὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ψευδεπίπλα-
στον πίστιν»⁴⁹.

Ὅπως βλέπουμε ἡ μόνη οὐσιαστικὴ παρέμβαση τοῦ ἁγίου Νικο-
δήμου εἶναι ὅτι ἀνέλυσε τοὺς ὅρους θεάνθρωπος Ἰησοῦς καὶ ψιλὸς
ἄνθρωπος, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἔμεινε πιστὸς στὸν Καρυοφύλλη. Πιστό-
τερος ὅμως στὸν Καρυοφύλλη ἔμεινε στὴν ὁμολογία πίστεως τοῦ ὁ-
σιομάρτυρος Κυπριανοῦ.

Καρυοφύλλης

«...καὶ δὴ ἀπάρας ἐκείθεν εἰς
Θεσσαλονίκην παραγίνεται καὶ
ἀπελθὼν τῷ κατὰ τόπον κριτῇ,
ἤρξατο λέγειν ὁ ἅγιος, ἐγὼ ἀ-
ναγγεῖλαί σοι παραέγονα τὸ ἐν
ταῖς φρεσί σου καὶ τῶν λοιπῶν
ὁμοδόξων σου σκότασμα, ὅφ’

Ἅγιος Νικόδημος

«Ὁ δὲ μάρτυς ἀπεκρίθη· μὴ
μοι γένοιτο νὰ ἔλθω εἰς τόσῃν
τρέλλαν καὶ ἀγνωσίαν, ὥστε νὰ
εἰπῶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Κύ-
ριόν μου Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν
ἀληθινὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀ-
ληθινὸν Θεόν· τὸν τέλειον Θεὸν
καὶ τέλειον ἄνθρωπον· τὸν δὲ ἰ-
δικόν σας Μωάμεθ νὰ ὀνομάσω
ὄλως προφήτην! Ἀλλὰ τὸν μὲν
Ἰησοῦν μου ὁμολογῶ καὶ πι-
στεύω πὼς εἶναι Θεὸς ἀληθινὸς
ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, τὸν δὲ ἰδι-
κόν σας Μωάμεθ κηρύττω πὼς
δὲν εἶναι προφήτης, ἀλλὰ ἄν-
θρωπος ἰδιώτης, ἀγράμματος,
πλαστολόγος καὶ πολέμιος τοῦ
σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
καὶ ἐπομένως τὸν ἐξουθενῶ καὶ
ἀποστρέφομαι καὶ αὐτὸν καὶ
τὴν πίστιν του»⁵⁰.

Ἅγιος Νικόδημος

«...ἐσηκώθη ἀπὸ τὸ Ἅγιον
Ὅρος καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Θεσ-
σαλονίκην καὶ ἀπελθὼν εἰς τὸν
ἐκεῖσε κριτὴν, ἄρχισεν ὁ ἅγιος
νὰ τοῦ λέγῃ· ἐγὼ ἤλθα νὰ φα-
νερώσω εἰς ἐσένα καὶ εἰς τοὺς
λοιποὺς ὁμοπίστους σου ἀγαρη-

49. Χφ. 263, φ. 8^b-9^a, Zografos, *Les nouveaux*, σ. LXX-LXXI.

50. Ν. Μαρτυρολόγιον, σ. 89.

οὐ τυφλώττοντες οὐ δύνασθε ὁρᾶν τὴν ἀλήθειαν, σκότος γὰρ ἡ τοῦ πλάνου Μουχάμετ ἡ διδασκαλία καὶ φῶς ὑπερλάμπον τὸν ἥλιον ἡ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία. Μία γάρ ἐστιν ἡ ἀληθῆς πίστις ἡ τῶν χριστιανῶν, τὸν μὲν Θεὸν τριουπόστατον γινώσκουσα, τὸν δὲ σωτῆρα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν θεάνθρωπον ὁμολογοῦσα, καὶ κατὰ τὴν θεότητα τέλειον Θεόν, καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τέλειον ἄνθρωπον, φύσεων δύο ἐν μιᾷ ὑποστάσει γνωριζόμενον, ὅστις ἐγένετο τέλος τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Ὅθεν ὁ μετέπειτα ἐρχόμενος καὶ μὴ φέρον διδασκαλίαν ταύτην, μὴ ἀποδέχεσθαι τοὺς χριστιανοὺς τοῦτον ἐμάθομεν, ἀλλὰ λογίζεσθαι ἐκ τοῦ διαβόλου τοῦτον εἶναι. Διὸ καὶ ὁ σὸς Μουχαμέτης ἐλθὼν κατόπιν τοῦ Χριστοῦ καὶ μὴ φέρον τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἐφάνη πλάνος καὶ ψεύστης καὶ ἐκ τοῦ διαβόλου»⁵¹.

νοὺς τὸ μέγα καὶ ὀλέθριον σκότος ὅπου ἔχετε εἰς τὰς φρένας σας καὶ δὲν δύνασθε νὰ ἰδῆτε καὶ νὰ καταλάβετε τὴν ἀλήθειαν· ὅτι βέβαια σκότος καταχθόνιον εἶναι ἡ διδασκαλία τοῦ προφήτου σας καὶ φῶς κατὰ πάντα λαμπρότερον τοῦ ἡλίου εἶναι ἡ διδασκαλία καὶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· διότι μία εἶναι ἡ ἀληθινὴ πίστις, ἡ τῶν χριστιανῶν, ἥτις τὸν μὲν Θεὸν τριουπόστατον γινώσκει, τὸν δὲ σωτῆρα Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸν θεάνθρωπον ὁμολογεῖ, ἡγοῦν τέλειον Θεὸν κατὰ τὴν θεότητα καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα τέλειον ἄνθρωπον, ἐν δύο φύσεσιν καὶ ἐν μιᾷ ὑποστάσει γνωριζόμενον, ὅστις ἐγίνε τέλος τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Ὅθεν ἐμάθομεν παρ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμεῖς οἱ χριστιανοί, ὅτι ὅποιος ἐλθῇ ὕστερα ἀπ' αὐτὸν καὶ δὲν φέρῃ τοιαύτην διδασκαλίαν νὰ μὴν τὸν δεχώμεθα. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν καὶ ὁμολογούμενον εἰς ὅλους ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἰδικὸς σας Μωάμεθ ἦλθεν κατόπιν ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ δὲν φέρει τοιαύτην τὴν διδασκαλίαν βέβαια εἶναι πλάνος καὶ ἀπατεῶν καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ πλανέσῃ τοὺς ἀνθρώπους...»⁵².

51. Χφ. 263, φ. 9^b-10^a. Zografos, *Les nouveaux*, σ. LXXI-LXXII.

52. Ν. Μαρτυρολόγιον, σ. 91.

Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ὁ ἅγιος Νικόδημος κράτησε πιστότερα τὸ κείμενο τοῦ Καρυοφύλλη, γιατί ἔδινε διάφανη ἀπάντηση στὴ θεολογικὴ ἀντιπαλότητα τῶν χριστιανῶν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους. Εἶναι ἓνα κείμενο, στὸ ὁποῖο ἐπιγραμματικὰ ἐκτίθεται τὸ τριαδικό, χριστολογικὸ καὶ σωτηριολογικὸ δόγμα· χρήσιμο ἐφόδιο γιὰ τὴ θεολογικὴ συγκρότηση τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν.

Ἐνῶ ὁ Νικόδημος στὸ θέμα τῶν ὁμολογιῶν εἶναι ικανοποιημένος ἀπὸ ὅσα γράφει ὁ Καρυοφύλλης, στὸ θέμα τῶν ἱστορικῶν πληροφοριῶν προτιμᾷ νὰ συμπληρώσει τὸ πρωτότυπο, προσθέτοντας νέα στοιχεία, ποὺ σὺν τῷ χρόνῳ προέκυψαν καὶ ποὺ ἀναφέρονται στὶς μεταθανάτιες θαυματουργικὲς ἐνέργειες τῶν νεομαρτύρων. Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ Ἅγιον Ὄρος λειτουργοῦσε ὡς πόλος ἑλξεως αὐτῶν τῶν πληροφοριῶν. Ἔτσι ὁ ἅγιος Νικόδημος κατέγραψε ὅσα νέα στοιχεία γνωρίζε. Συγκεκριμένα στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Νικολάου παντοπώλῃ δίνει τὴν πληροφορία ὅτι «ὅστις ἤθελεν ἔδιδε ἓνα φλωρί καὶ ἔβαφε μετὰ πίστεως τὸ μανδήλι του εἰς τὸ αἷμα τοῦ μάρτυρος, ἐκεῖ ὁποῦ τὸν ἔκοψαν, καὶ ὅ,τι λογῆς ἀσθένειαν καὶ ἂν εἶχεν ὁ καθ' ἓνας, ὦ τοῦ θαύματος! ἐλάμβανε τὴν ὑγείαν του»⁵³. Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι κάποιος ποὺ ἔλαβε τὸ μανδήλι, μὲ τὸ ὁποῖο εἶχαν δεμένα τὰ μάτια τοῦ μάρτυρα πρὶν τὸν ἀποκεφαλίσουν, λυτρώθηκε ἀπὸ τὴν ἀσθένειά του⁵⁴. Ἐπὶ πλεόν κάνει λόγο καὶ περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ μάρτυρα καὶ περὶ τοῦ πῶς περιήλθεν ἡ τιμία κάρα του στὴν ἁγιορειτικὴ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου⁵⁵. Παρόμοιες πληροφορίες ὑπάρχουν καὶ στὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Ἀγγελῆ⁵⁶. Ἀμεση πηγὴ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση εἶναι ὁ Παρθένιος Δρύστρας. Ὁ Παρθένιος, ποὺ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ *Νέου Μαρτυρολογίου* ὡς «ἄνθρωπος ἀρετῇ καὶ μαθήσει καὶ εὐσεβείᾳ κεκοσμημένος καὶ ζηλωτῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως»⁵⁷, ἐξήτασε ἀκριβῶς τὰ γεγονότα τοῦ μαρτυρίου καὶ κυρίως πῶς ὁ ἅγιος «ἐκδικήθη» τοὺς φονεῖς του, «τὸν Σαρί Ἀμπτουλάχογλου, γιεντι κουλὲ ἀγασή, τὸν Βασιλικὸν μεζίνην καὶ τὸν Γιακουτ Ἀγανούνογλους». Καὶ οἱ τρεῖς ἀπέθαναν μὲ φρικτὸ θάνατο, ἀφοῦ προηγουμένως ζήτησαν καὶ ἔλαβαν συγχώρεση ἀπὸ τὴ σύζυγο τοῦ μάρτυρα γιὰ τὸν ἄδικο καὶ ἀνόσιο φόνο ποὺ διέπραξαν. Ἐκτοτε, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Παρθένιος, ἀποφάσισαν οἱ πρῶτοι τῆς Βασιλείας «νὰ

53. *N. Μαρτυρολόγιον*, σ. 87.

54. *Ὁπ. παρ.*

55. *Ὁπ. παρ.*, σ. 88.

56. *Ὁπ. παρ.*, 97-98.

57. *Ὁπ. παρ.*

μὴν βιάσουν κανένα χριστιανὸν ἢ νὰ τὸν τιμωρήσουν διὰ νὰ γένη Τοῦρκος» καὶ ὅτι τὸ διάταγμα αὐτὸ ἐκράτησε ὅσον αὐτοὶ ἦταν ἐν ζωῇ⁵⁸.

Οἱ πληροφορίες ποὺ προσθέτει ὁ ἅγιος Νικόδημος σὲ σχέση μὲ τὸν Καρυοφύλλη προχωροῦν καὶ σὲ ἄλλα δευτερευούσης σημασίας θέματα, ποὺ ὅμως ὁλοκληρώνουν τὴν ἀφήγηση, ἐφόσον δίδονται ἐπὶ πλέον μαρτυρημένα ἱστορικά γεγονότα.

Παρὰ ταῦτα, ἂν συγκρίνουμε τὸ *Νέον Μαρτυρολόγιον* μὲ τὸ κείμενο τοῦ Καρυοφύλλη στὸ χφ. τῆς Ἀγίας Ἀννης καὶ στὸ 349 (37) χφ. τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας⁵⁹, τὸ δεύτερο σὲ μᾶς γνωστὸ χφ. τῆς συλλογῆς τοῦ Μεγάλου Λογοθέτη, ἐπισημαίνονται ὀρισμένες ἀσυμφωνίες καὶ ἐνίοτε ἀνακολουθίες, οἱ ὁποῖες ὅμως ἐπ' οὐδενὶ ἀναιροῦν τὴν ἀξιοπιστία τῶν μαρτυριῶν. Αὐτὲς εἶναι θέμα ποὺ χρήζει περαιτέρω ἐρεῦνης στὶς πηγές. Ἐδῶ ἀρκούμεθα στὴν παρουσίασή τους. Κατ' ἀρχὴν θὰ πρέπει νὰ λεχθεῖ ὅτι τὸ ἀλεξανδρινὸ χειρόγραφο προσθέτει ἐπὶ πλέον δύο μαρτύρια· τοῦ Ἀχμέτ Κάλφα (3 Μαΐου 1682)⁶⁰ καὶ τοῦ Ἰωσήφ Χαλεπλή (17 Φεβρουαρίου 1686)⁶¹. Ὁμως οὔτε τὸ χφ. τῆς Ἀγίας Ἀννας, οὔτε ὁ ἅγιος Νικόδημος, ὁ ὁποῖος μετέφερε στὴ συλλογὴ του ὅλα τὰ μαρτύρια τοῦ Καρυοφύλλη, σημειώνοντας τὴν προέλευσή τους, θεωροῦν αὐτὰ τὰ δύο ὡς ἔργο τοῦ Μεγάλου Λογοθέτη. Φαίνεται ὅτι ὁ ἀντιγραφέας τῆς συλλογῆς τοῦ ἀλεξανδρινοῦ χφ. συμπεριέλαβε τὰ δύο μαρτύρια μὲ μοναδικὸ κριτήριον ὅτι οἱ δύο νεομάρτυρες ὑπέστησαν τὸ μαρτύριον στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μάλιστα τὴν ἴδια ἐποχὴ μὲ τοὺς τελευταίους νεομάρτυρες, ποὺ ἱστοροῦνται ἀπὸ τὸν Καρυοφύλλη. Πάντως τὸ ὕψος καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ συγγραφέα τῶν ἐν λόγῳ δύο μαρτυριῶν διαφέρουν ἐμφανῶς ἀπὸ αὐτὰ τοῦ Καρυοφύλλη. Οἱ ἄλλες ἀποκλίσεις σχετίζονται μὲ τὸν χρόνον τοῦ μαρτυρίου. Συγκεκριμένα:

	Χφ. 263 Ἀγ. Ἀννας	Χφ. 349 Πατρ. Ἀλεξ.	ἅγ. Νικόδημος
Ἰωάννης Ράπτης	α' Δεκεμβρίου 1650	α' Δεκεμβρίου 1650	κ' Δεκεμβρίου 1650
			ἡμέρᾳ β' ⁶²

58. Ὁπ. παρ., σ. 98.

59. Βλ. Δ. Μοσχονά, *Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Κατάλογοι τῆς πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης*, τ. Α', *Χειρόγραφα*, Ἀλεξάνδρεια 1945, σ. 292-294.

60. Βλ. φ. 21^b-25^a καὶ Α. Ζογράφος, *Les nouveaux*, σ. LXXXIV-LXXXVIII.

61. Βλ. φ. 25^a-27^b καὶ Α. Ζογράφος, *Les nouveaux*, σ. LXXXVIII-XL.

62. Βλ. Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικὸν τῶν Νεομαρτύρων*, Ἀθήναι 1974, σ. 242 καὶ 243, ὑποσ. 5. Ὁ Εὐγ. Βούλγαρης, *Ἐπιστολὴ πρὸς Πέτρον τὸν Κλαίρικον*, Ἀθήνησιν 1844, σ. 29 τοποθετεῖ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἰωάννη τὴν 1ην Δεκεμβρίου 1659.

Σταμάτης από Βόλο Δαμασκηνός	ιστ' Αύγουστου 1680 ιγ' Νοεμβρίου 1681	ιε' Αύγουστου 1680 ι' η' α' Αύγουστου 1683 ⁶⁴	ιστ' Αύγουστου 1680 ⁶³ ιγ' Νοεμβρίου 1681 ήμέρα β' γ' 'Απριλίου 1683, τη Μεγάλη Παρασκευή
Παύλος Ρώσος	γ' 'Απριλίου 1673 ⁶⁵	ιε' Μαρτίου 1682	

Διαπιστώνεται από τον πίνακα ότι ο ἅγιος Νικόδημος εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὸ ἀγιαννανίτικο χφ. Ἐάν οἱ διαφορὲς τοῦ ἀλεξανδρινοῦ χφ. δὲν ὀφείλονται σὲ ἀντιγραφικὰ λάθη, τότε θὰ πρέπει νὰ διευκρινισθεῖ περαιτέρω τὸ θέμα διὰ τῆς μελέτης τῶν τυχόν ἱστορικών πηγῶν.

Β'. Ἡ δευτέρα συλλογή, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν πρώτη, ἀπαντᾷ σὲ τέσσερα χειρόγραφα. Αὐτὰ εἶναι κατὰ σειρὰ τὰ ὑπ' ἀριθμ. 96 (=A1), 102 (=A2), καὶ τὰ ἀκαταλογογράφητα 160 (=A3) καὶ 310 (=A4). Περιέχουν δὲ κατὰ πρῶτο τὴν Ἀκολουθία εἰς τιμὴν τῶν ἀγιαννανιῶν ἁγίων καὶ κατὰ δεύτερο τὸν «*Λόγον μετ' ἐγκωμίου καὶ διηγῆσεως πρὸς τοὺς ὁσίους πατέρας συνασκητὰς ἡμῶν, τοὺς ἐν τῇ ἱερᾷ ταύτῃ Σκῆτι ἀσκήσει τε καὶ ἀθλήσει φαιδρῶς διαλάμπαντας*». Πρόκειται δηλ. γιὰ τὴν Ἀκολουθία καὶ τὸν Πανηγυρικό Λόγο ποὺ συντάχθησαν γιὰ τὴν κάλυψη τῶν λειτουργικῶν ἀναγκῶν τῆς τιμῆς ὧν τῶν ἁγίων ποὺ ἡθλήσαν στὴ Σκήτι τῆς Ἀγίας Ἄννας, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συστάσεώς της μέχρι τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰ. Ἡ μνήμη αὐτῶν τελεῖται, ὡς γνωστόν, κατὰ τὴν γ' Κυριακῇ τοῦ Ματθαίου⁶⁶, ἡμέρα ἑορτα-

63. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἡμερομηνιῶν ιε' καὶ ιστ' Αύγουστου μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν ἐξῆς ἐξήγηση: ἡ ὅτι ὁ ἅγιος μαρτύρησε τὴν ιε' καὶ μετεφέρθη ἡ ἑορτὴ στὴν ιστ' γιὰ νὰ μὴν συμπίπτει μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἢ τὸ ἀντίθετον, δηλ. γιὰ νὰ καλύψουν οἱ ὀρθόδοξοι τὴν μνήμην τοῦ νεομάρτυρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, γιὰ λόγους εὐνοήτους, τὴ μετέφεραν ἀπὸ τὴν ιστ' στὴ ιε', προκειμένου νὰ συνεορτάζεται μὲ τὴν Κοίμησι. Κάτι τέτοιο συμβαίνει χαρακτηριστικὰ μὲ τοὺς ὁμώνυμους ἁγίους, π.χ. ἡ μνήμη τοῦ νεομάρτυρα Νικολάου τοποθετεῖται τὴν 6ην Δεκεμβρίου, προκειμένου νὰ καλύπτεται ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγ. Νικολάου Μύρων, τοῦ Θεοδώρου Βυζαντίου τὴν 17ην Φεβρουαρίου γιὰ νὰ καλύπτεται ἀπὸ τὴν ἑορτὴ τοῦ ἁγ. Θεοδώρου Τήρωνος κ.λπ.

64. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀφείλεται σὲ ἀντιγραφικὸ λάθος, πάντως οἱ πηγὲς συμφωνοῦν μὲ τὴν χρονολογία 13 Νοεμβρίου 1681. Βλ. Ἰω. Περραντώνη, *Λεξικόν*, σ. 145.

65. Ἐδῶ πρέπει νὰ διαβλέψουμε ἀντιγραφικὸ λάθος, καθόσον στὴ ροὴ τῆς ἐκθέσεως τῶν μαρτυριῶν ἡ χρονολογία βαίνει αὐξανόμενη. Στὴν περίπτωσι αὐτῇ ἐπιστρέφει κατὰ μιὰ δεκαετία. Πιθανῶς τὸ π (αχγ) ἀπὸ λάθος ἔγινε ο (αχογ).

66. Βλ. τὸ συναξάριον μετὰ τῆ σ' ὡδὴ τοῦ κανόνος: «*Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ Κυριακῇ τρίτῃ τοῦ Ματθαίου*» στὴν ἑντυπὴ ἔκδοσι τῆς Ἀκολουθίας καὶ τοῦ Πανηγυρικοῦ Λόγου (σ. 32) μὲ τίτλο: *Ἀκολουθία ἀσματικῇ. Βίος τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῷ Ὁρει τοῦ Ἀθω ἐν τῇ ἱερᾷ σκῆτι τῆς θεοπρομήτορος Ἀγίας Ἄννης*

σμοῦ καὶ στὶς ὑπόλοιπες μονὲς καὶ σκήτες τῶν τοπικῶν ἁγίων. Ἡ ἑορτὴ εἶναι οὐσιαστικὰ συνέχεια τῆς μνήμης ὄλων τῶν ἁγιορειτῶν ἁγίων ποὺ τελεῖται τὴν προηγούμενη Κυριακῇ.

Πολὺ ἐνδιαφέρουσα γιὰ τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξη τῶν συμπερασμάτων μας περὶ τῆς συλλογῆς εἶναι ἡ παρουσίαση τῶν βιβλιογραφικῶν σημειωμάτων. Συγκεκριμένα στὸ Α2 περιέχεται τὸ ἐξῆς: «*Ἀκολουθία ..., ἀντιγραφεῖσα ἐκ παλαιᾶς φυλλάδος χειρογραφομένης, ὑπὸ Σεραφεῖμ μοναχοῦ τοῦ ἐκ τῆς καλύβης τῶν ἁγίων Πάντων, ἐν ἔτει 1895*»⁶⁷, στὸ Α3: «*Ἀκολουθία καὶ βίος τῶν ὁσίων καὶ ὁσιομαρτύρων τῶν ἐν τῇ Σκίτῃ τῆς Ἀγίας Ἀννης διαλαμπάντων, ἀντιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἐλαχίστου Σάββα μοναχοῦ ὑποτακτικοῦ τοῦ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀγίᾳ Ἀννῇ πνευματικοῦ Σάββα ἱερομονάχου*»⁶⁸ καὶ Ὁνουφρίου μοναχοῦ.

διαλαμπάντων ὁσίων μὲν τεσσάρων ὁσιόθλων δὲ ἑννέα, προστεθῇ δὲ καὶ ἡ ἀναστάσιμος ἀκολουθία. Ἐκδίδεται τὸ πρῶτον ὑπὸ Χαραλάμπους μοναχοῦ καὶ Κωνσταντίου ἱερομονάχου καὶ τῆς συνодίας αὐτοῦ, ἐκ τῆς καλύβης ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ Διονυσίου μοναχοῦ ἐκ τῆς ἱερᾶς σκήτης τῆς θεοπρομήτορος ἁγίας Ἀννης, Ἁγίων Ὁρος Ἄθω, Ἀθῆναι 1929 (στὸ ἐξῆς στὶς παραπομπὲς *Ἀκολουθία ἀσματική*). Βλ. καὶ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου. *Κατάλογος*, σ. 212. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τέσσερα χφφ. ποὺ περιέχουν ὁλόκληρη τὴν Ἀκολουθία στοὺς ἐν λόγῳ ἁγίους, βλ. καὶ χφ. 355, φφ. 6"-10", «Τῇ Κυριακῇ ἐν ἡ ἑορτάζομεν τοὺς ἐν τῇ ἱερᾷ Σκίτῃ τῆς ἁγίας θεομήτορος Ἀννης ἑνασκήσαντας ἁγίους εἰς τὴν λειτουργίαν αἱ ᾠδαὶ γ' καὶ στ'». Μιὰ δευτέρη Ἀκολουθία τῶν ἁγιανναντῶν ἁγίων περιέχεται στὸ *Τεῦχος ἱερὸν, περιέχον τὰς ἀσματικὰς ἀκολουθίας τῆς ἁγίας Ἀννης, τῆς κοιμήσεως καὶ τῆς συλλήψεως αὐτῆς καὶ τῶν ὁσίων πατέρων τῶν ἐν τῇ ἱερᾷ Σκίτῃ διαλαμπάντων*, ἐκδίδονται ὑπὸ Γρηγεντίου μοναχοῦ ἁγιαννανίτου, Ἁγίων Ὁρος 1977. Ἡ Ἀκολουθία αὕτη εἶναι ποίημα Γερασίμου Μικραγιαννανίτου (ὁπ. παρ., σ. 7), ὁμοιάζει πάντως σὲ πολλὰ σημεία μὲ τὴν πρῶτη.

67. Βλ. τίτλο ἐσωφύλλου. Ἡ φυλλάδα ποὺ γράφηκε τὸ 1895 ἀφιερώθηκε ἀπὸ τὸν καλλιγράφο στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ τὸ 1920, σύμφωνα μὲ σημείωση ποὺ σώζεται στὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ ἐσωφύλλου. «Ἀφιεροῦτε(sic) ἡ παρούσα(sic) Ἀκολουθία εἰς τὸ Κυριακὸν τῆς Θεοπρομήτορος Ἀγίας Ἀννης παρὰ Σεραφεῖμ μοναχοῦ, τοῦ ἐκ τῆς καλύβης τῶν Ἀγίων Πάντων, ἐπὶ Δικαίῳ(sic) Χαραλάμπους μοναχοῦ καὶ συνάξεως γενομένης, ἐνεκρίθη ὡς ἀμοιβὴ ταύτης ἐν ὄνομα κυτορικὸν ἐν ἔτει 1920». Ὁ Δικαῖος Χαραλάμης ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῆς φυλλάδας, βλ. ὑπόσημ. 66.

68. Πρόκειται γιὰ τὸν παπα-Σάββα πνευματικό, ὁ ὁποῖος ἐξῆσε ὁσιακὰ στὴν καλύβη τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐκοιμήθη τὸ 1908 [Ἡ καλύβη τῆς «Ἀναστάσεως» ἀρχικὰ ἦταν ἀφιερωμένη στοὺς ἁγίους Ὁνούφριον καὶ Πέτρο Ἀθωνίτη (μνήμη ιβ' Ἰουνίου). Στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ σώζονται ἀρκετὰ χφφ. ποὺ περιέχουν τὴν Ἀκολουθία καὶ τὸν Βίο αὐτῶν τῶν ἁγίων (4, 6, 20, 62, 80, 125, 156, 159, 303, 308). Ὅπωςδήποτε ὁρισμένα ἀπὸ αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτὴ τὴν καλύβη, ὅπως π.χ. τὸ 159. Ἀπὸ τὴν καλύβη εἶναι βέβαιο ὅτι προέρχονται καὶ τὰ 186 καὶ 406. Τὸ 186 εἶναι τὸ ἀρχαιότερο ἀπὸ τὰ τρία]. Ὁ παπα-Σάββας ἦταν καλλιγράφος (τὰ χφφ. 162, 175, 176, 212, 251, 405 γράφηκαν ἀπ' αὐτὸν) καὶ κατὰ πάσα πιθανότητα ἐνεθάρρυνε καὶ τὸν ὑποτακτικό του Σάββα, ποὺ εἶχε τὸ χάρισμα τῆς καλλιγραφίας, νὰ ποιεῖ τὸ ἴδιο. Περὶ τοῦ παπα-Σάββα, βλ. Ἀρχ. Χερουβεῖμ, *Σύγχρονες ἁγιορεῖτικες μορφές*, 6. *Σάββας ὁ Πνευματικός*, Ἀθήνα 1975.

Καλύβη ἡ Ἀνάστασις τοῦ Σωτῆρος, Ἅγιον Ὅρος Ἕως 1907», καὶ στὸ Α4: «*ἀντεγράφη ἐκ παλαιᾶς φυλλάδος τοῦ Κυριακοῦ τῆς Ἀγίας Ἄννης διὰ χειρὸς Κωνσταντίου ἱερομονάχου ἀγιαννανίτου ἐκ τῆς καλύβης τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, οὗ καὶ ἡ παρούσα ἀκολουθία ὑπάρχει, ἐν ἔτει 1924*»⁶⁹. Δυστυχῶς, στὸ πρῶτο δὲν σώζεται κανένα σημεῖωμα. Ὅμως τὸ κενὸ ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τῆς γραφῆς, ἡ ὁποία μᾶς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ δεχθοῦμε μὲ ἀσφάλεια ὅτι γραφέας αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἰάκωβος Νεασκητιώτης ὁ Κωφός, πρόσωπο ποὺ ἔδρασε μέχρι τὰ τέλη τοῦ 19^{ου} αἰ. († 1881;), μὲ πλούσια παραγωγή, κυρίως Ἀκολουθιῶν καὶ Βίων ἁγίων⁷⁰. Στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα χφφ. γραμμένα ἢ ἀντιγραμμένα ἀπ' αὐτόν⁷¹. Τὸ Α1 εἶναι τὸ πρῶτο χρονολογικὰ χφ. μ' αὐτὸ τὸ περιεχόμενο. Ἐπομένως ὁ Ἰάκωβος, ἐν προκειμένῳ, μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς Ἀκολουθίας καὶ τοῦ Λόγου; Εἶναι ἐρώτημα ποὺ θὰ ἀπαντήσουμε, ἀφοῦ προηγουμένως παρουσιάσουμε τὸ περιεχόμενο τοῦ Πανηγυρικοῦ Λόγου.

Στὸ πρῶτο μέρος βιογραφοῦνται μὲ συντομία οἱ ὅσοι τῆς Σκῆτης, δηλ. οἱ ἅγιοι Γερόντιος, Διονύσιος, Μητροφάνης καὶ ὁ Σωφρόνιος, ἐνῶ στὸ δεύτερο ἡ διήγηση στρέφεται πρὸς τοὺς νέους ὁσιομάρτυρες καὶ δίδονται τὰ μαρτύρια τῶν: Μακαρίου († 6 Ὀκτωβρίου 1590), Νικοδήμου († 10 ἢ 11 Ἰουλίου 1722), Κοσμᾶ († 1760), Λουκᾶ († 23 Μαρτίου 1802), Ἰλαρίωνος († 20 Σεπτεμβρίου 1804), Νικῆτα († 19 Φεβρουαρίου 1810;), Δαυὶδ († 26 Ἰουνίου 1813), Παύλου († 22 Μαΐου 1818) καὶ Νεκταρίου († 11 Ἰουλίου 1820). Προσεκτικὴ μελέτη τῶν χειρογράφων ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Λόγος δέχθηκε διαδοχικὴ ἐπεξεργασία μέχρις ὅτου φθάσει στὴν τελικὴ μορφή, ἡ ὁποία τὸ 1929 ἐξεδόθη καὶ ἐντύπως⁷². Μὲ βάση τὴ σειρὰ ποὺ τίθενται τὰ μαρτύρια στὴν ἔκδοση σχηματίζουμε τὸν παρακάτω πίνακα, δίδοντες ταυτόχρονα καὶ τὴ σειρὰ τῶν μαρτυριῶν στὴ χειρόγραφη παράδοση.

1. Μακάριος	A1, σ. 39-43	A2, σ. 38-45	A3, σ. 57-66	A4, σ. 67-74.
2. Νικόδημος	A1, σ. 36-38	A2, σ. 35-38	A3, σ. 53-56	A4, σ. 74-80.
3. Κοσμᾶς	A1, σ. 35	A2, σ. 35	A3, σ. 52-53	A4, σ. 80-81.

69. Καὶ τὰ δύο σημειώματα εἶναι γραμμένα στὸ ἐσώφυλλο τῶν χφφ.

70. Βλ. Χριστίνης Μπουλάκη-Ζήση, «Ἰακώβου Κωφοῦ Νεασκητιώτου, Ἀσματικὴ ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ρίλας», στὴν *Κληρονομία*, τ. 14Α (1982), σ. 85-93.

71. 4, 156, 217, 309, 387.

72. Βλ. ὑποσ. 66.

4. Λουκάς	A1, σ. 44-47	A2, σ. 45-49	A3, σ. 66-72	A4, σ. 81-85.
5. Ἰλαρίων	A1, σ. 48-52	A2, σ. 49-53	A3, σ. 72-77	A4, σ. 85-89.
6. Νικήτας	A1, σ. 53-54	A2, σ. 54-55	A3, σ. 78-80	A4, σ. 90-91.
7. Δαυὶδ	A1, σ. 55-60	A2, σ. 55-59	A3, σ. 80-85	A4, σ. 91-95.
8. Παῦλος	A1, —	A2, σ. 61-64	A3, —	A4, σ. 95-97.
9. Νεκτάριος	A1, σ. 52	A2, σ. 53	A3, σ. 78	A4, σ. 97-102.

Ὅπως βλέπουμε στὰ χφφ. A1, A2, A3 προτάσσεται τὸ μαρτύριο τοῦ Κοσμᾶ καὶ ἀκολουθοῦν τοῦ Νικοδήμου καὶ τοῦ Μακαρίου. Πρόκειται ὁμως περὶ χρονικῆς ἀνακολουθίας, καθόσον ἡ σωστὴ χρονολογικὰ σειρὰ εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἀντίθετη, προηγεῖται δηλ. ὁ Μακάριος, ἔπεται ὁ Νικόδημος καὶ ἀκολουθεῖ ὁ Κοσμᾶς. Αὐτὸ ἐπισημαίνεται ἀπὸ μεταγενεστέρα χεῖρα, ἡ ὁποία ἐπέφερε διορθώσεις στὰ A1 καὶ A2, ἀποκαθιστώντας τὴν ἀκριβεία. Στὸ A2 μάλιστα ἄφησε στὴν ᾠα τὴν ἐξῆς σημείωση: «*Ἐσφαλμένως γράφει ἐνταῦθα ὅτι ἀρχαιότεροι ὀσιομάρτυρες εἶναι ὁ ἅγιος Νικόδημος καὶ ὁ ἅγιος Κοσμᾶς. Ὁ ἀρχαιότερος πάντων εἶναι ὁ ἅγιος Μακάριος, ἀθλήσας κατὰ τὸ 1590 ἔτος, ὁ δὲ ἅγιος Νικόδημος κατὰ τὸ 1722, ὁ δὲ ἅγιος Κοσμᾶς κατὰ τὸ 1760. Καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ ἕτερον μέγα σφάλμα, ὅτι ἐλθὼν πρὸς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον καὶ λαβὼν τὰς ἀγίας αὐτοῦ εὐχὰς ἐφόδιον, ἀπῆλθεν εἰς τὸ μαρτύριον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ μὲν ἅγιος Ἀκάκιος ἀπῆλθεν πρὸς Κύριον τῇ [ιβ'] Ἀπριλίου 1730, ὁ δὲ ἅγιος Κοσμᾶς ἐμαρτύρησε τὸ 1760, ἥτοι 30 ἔτη μετὰ τὴν πρὸς Κύριον ἐκδημίαν τοῦ ὁσίου Ἀκακίου. Σημεῖωσις τοῦ ἐν μοναχοῖς Καλλίστου Βλαστοῦ ἀγιογράφου*»⁷³. Ἔτσι ὁ Κάλλιστος διαγράφει ὅσα ὁ συγγραφέας τοῦ Λόγου λέγει περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ὀσιομάρτυρα Κοσμᾶ μὲ τὸν ἅγιο Ἀκάκιο καὶ ταυτόχρονα ὑποδεικνύει στὸ κείμενο τὴν ὀρθὴ κατὰ τάξιν, πράγμα πού ἔλαβε ὑπ' ὄψιν ὁ τελευταῖος ἀντιγραφέας ἱερομό-

73. σ. 35. Ὁ Κάλλιστος Βλαστός ἦταν ἀγιαννανίτης ἐπιδέξιμος ἀγιογράφος τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἐκ τῆς καλύβης τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, παρὰ τὸ Κυριακὸ. Ἀρχετέξ εἰκόνες αὐτοῦ φυλάσσονται σήμερα στὸ σκευοφυλάκιο τῆς Σκήτης. Ὁ Κάλλιστος, Ἐφέσιος τὴν καταγωγὴν, ἦταν δραστήριος καὶ λόγιος ἄνδρας. Ἐγραψε καὶ ἐξέδωσε (1887¹, 1896²) στὴν Ἀθῆνα τὸ *Ἱστορικὸν δοκίμιον, ἥτοι βιογραφία Μάρκου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ, προσθεθείσης ἐν τῷ τέλει τῆς Ἀκολουθίας*, ὅπου ὁμως κακῶς ἀποσιωπᾷ ὅτι ἀντιγράφει καὶ ἰδιοποιεῖται τὴν Ἀκολουθία πού συντάξε παλαιότερα ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης. Ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς μάλιστα ἀπατηθεὶς ἔγραψε περὶ τοῦ νέου ποιητῆ Καλλίστου ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ γράφει (βλ. *Byzantinische Zeitschrift*, τ. 9 (1900), σ. 556). Βλ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, «Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης», στὰ *Μακεδονικά*, τ. Α' (1940), σ. 52. Χειρόγραφη Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μάρκου, βλ. χφ. Μ. Λαύρας M 80, φ. 65^α-18^β.

ναχος Κωνσταντίος στο Α4 και άκολούθως αυτό κρατήθηκε και στην έντυπη έκδοση. Στο Α3 άπουσιάζει όποιοδήποτε ίχνος τέτοιων διορθώσεων.

Έκτος της σειράς έκθέσεως των μαρτυριών ό παραπάνω πίνακας φανερώνει ότι σε δύο χφφ. στο Α4 και στο Α3, δέν περιέχεται τó μαρτύριο του Παύλου, ενώ στο Α2 αυτό τίθεται μετά τó τέλος του Λόγου, οίονει συμπληρώματος, άπό κάποιο άναθεωρητή. Στο Α4 ή συμπλήρωση καταχωρείται κανονικά στο κείμενο. Έτσι μπορούμε νά σκεφτούμε ότι άρχική παράλειψη του όνόματος του Παύλου, μετά άπό προσεκτική μελέτη, έκ μέρους των άγιαννανιτών, της άγιολογικής τους παραδόσεως, κατανοήθηκε ως σφάλμα και γι' αυτό άποκαθίσταται, όχι μόνο στο Λόγο, αλλά και στην 'Ακολουθία⁷⁴. Πότε έγινε ή διόρθωση δέν μαρτυρείται άμεσα, αλλά άν λάβουμε ύπόψη ότι στο Α3, που άντιγράφηκε τó 1907, δέν ύπάρχει κανένα ίχνος προσθήκης τόσο στην 'Ακολουθία, όσο και στον Λόγο, μπορούμε νά ύποθέσουμε ότι αυτή έγινε άργότερα.

Οί σταδιακές παρεμβάσεις στο Λόγο είναι έμφανεστερες στο ίδιο τó κείμενο. Άν συγκρίνουμε μάλιστα τó κείμενο του Α1, του πρώτου χρονικά χφ., με τó αντίστοιχο της έντυπης έκδόσεως του ιερομονάχου Κωνσταντίου, διαπιστώνεται ούσιαστική άπόσταση μεταξύ αυτών. Οί προσθήκες στο Α1 είναι ένα ούσιαστικό επιχείρημα ότι τó χφ. του 'Ιακώβου Νεασκητιώτη άποτελεί τó πρωτότυπο. Έφόσον άπό την έρευνά μας δέν κατέστη δυνατό νά έντοπιστεί άλλο χφ. προγενέστερο αυτού του 'Ιακώβου, περιέχον την 'Ακολουθία και τόν Λόγο και έφόσον ό Νεασκητιώτης μοναχός ήταν ένας πολυγραφότατος συντάκτης 'Ακολουθιών, Βίων και Έγκωμίων, τότε μπορούμε νά ύποθέσουμε ότι αυτός είναι κατά πάσα πιθανότητα ό συγγραφέας των έν λόγω κειμένων. Και δέν ύπάρχει λόγος νά άμφισβητηθεί αυτή ή ύπόθεση, γιατί και τó περιεχόμενο προδίδει τή γραφίδα του 'Ιακώβου. Σε παράλληλες στήλες θέτομε ένδεικτικά τμήμα του μαρτυρίου του άγίου Μακαρίου πρòς κατοχύρωση των λεγομένων.

74. Στα χφφ. Α1 και Α2, στα τροπάρια που άναφέρονται τά όνόματα των όσιομαρτύρων, προστίθεται μεταγενέστερα και του Παύλου. Π.χ. σε στιχηρό του μεγάλου έσπερινού «Ότε έκαθάρθητε παθών ... και Χριστόν έκηρύξατε, σταδίου έν μέσφ, Κοσμά και Νεκταρίε, Λουκά Νικόδημε, Δαυίδ 'Ιλαρίων Νικήτα, άμα Μακαρίφ και Παύλφ, έπαξίως πάντες νύν γεραίρομεν» Α1, σ. 3, Α2, σ. 3. Σ' αυτή την περίπτωση, όπως και σ' άλλες, ή προσθήκη του όνόματος του Παύλου γίνεται άπό μεταγενέστερο χέρι.

Α1

Ἐντυπη ἔκδοση

«Ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Μακάριος, ὁ τῆς μακαριότητος τῆς ὑπὲρ νοῦν ἐραστής, κατήγετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Βιθυνῶν πόλεως Κίου· ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Πέτρος, ἡ δὲ μήτηρ του Ἀνθοῦσα καλούμενοι, ἐκλήθη δὲ κατὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα Μανουήλ, (σημείωσαι ὅτι Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστὶν μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, μόνος ὁ θεάνθρωπος Ἰησοῦς καλεῖται, οἱ δὲ ἄνθρωποι ψιλῶς Μανουήλ μόνον, καθὼς ὁ βασιλεὺς Μανουήλ ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ ἕτερος Μανουήλ Παλαιολόγος καὶ Μανουήλ ὁ Μέγας Ῥήτωρ καὶ πολλοί). Ὁ δὲ τούτου πατὴρ σκοταθεὶς ἀπὸ τὸν διάβολον αὐτοθελήτως ἔρμαιον τοῖς ἀσεβέσι ἐδόθη, ἀρνηθεὶς τὴν πίστιν καὶ πιστεύσας τὴν βέβηλον τῶν ἀγαρηνῶν θρησκείαν καὶ εἰς τοῦτο μὴ ἀρκεσθεὶς ἠβουλῆθη βιάσασαι καὶ τὸν υἱόν του Μανουήλ εἰς ἀρνησιν, τὸν ὁποῖον ἐσυκοφάντησεν ὅτι τοῦ ὑποσχέθη νὰ ἐξομώσῃ. Ὁ δὲ Μανουήλ ἐναντιούμενος ἐδάρθη ἀπὸ τοὺς ἀγαρηνοὺς καὶ ἄκοντα μὴ βουλόμενον περιέτεμαν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Μανουήλ μετ' ὀλίγας ἡμέρας κρυφίως ἔφυγεν ἐκείθεν ἀπὸ τὴν Προῦσαν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ περιερευνήσας τὰ μοναστήρια καὶ σκήτας, εὗρεν εἰς τὴν ἱερὰν σκήτην τῆς Ἀγίας Ἀννας ἕνα μοναχὸν ἐνάρετον καὶ ὑπετάχθη εἰς αὐ-

«Πρῶτος ἐκ τῶν ὁσιομαρτύρων εἶναι ὁ μάρτυς τοῦ Χριστοῦ Μακάριος, ὁ τῆς μακαρίας τῆς ὑπὲρ νοῦν ἐραστής, καὶ τῶν μακαρίων σύσκηνος· κατήγετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Βιθυνῶν πόλεως Κίου· ὁ μὲν πατὴρ του ὠνομάζετο Πέτρος, ἡ δὲ μήτηρ του Ἀνθοῦσα, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὸν ἅγιον εἰς ἕνα ῥάπτῃν εὐσεβῇ νὰ μανθάνῃ τὴν ῥαπτικὴν τέχνην, καὶ ὄχι μόνον τὴν τέχνην ἐμάνθανε παρ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐδιδάσκετο καὶ τὴν εὐσέβειαν.

Καὶ ὅταν ἦτον ὁ ἅγιος δεκαοκτὼ χρόνων ἀρνήθη ὁ πατὴρ του αὐτοθελήτως τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν, (φεῦ!) καὶ ἐπίστευσεν εἰς τὴν τῶν ἀγαρηνῶν, καὶ διὰ νὰ ἔχῃ περισσοτέραν τιμὴν ὑπῆγε καὶ ἐκάθησεν εἰς τὴν Προῦσαν, ὅτι ἐκεῖ εὐρίσκοντο πολλοὶ ἀγαρηνοί, καὶ μία φορὰν ἐπῆγεν ὁ Μανουήλ, (διότι οὕτω ὠνομάσθη ὁ ἅγιος εἰς τὸ θεῖον βάπτισμα) εἰς τὴν Προῦσαν διὰ νὰ ψωνίσῃ τὰ τῆς τέχνης του, καὶ εὐρίσκων αὐτόν ὁ ἀσεβέστατος πατὴρ του ἐν τῇ ἀγορᾷ, τὸν ἔσυρεν βιαίως εἰς τὸν κριτήριον λέγων, ὅτι τὸν καιρὸν ὅπου ἐπίστευσεν αὐτὸς τὴν θρησκείαν τῶν ἀγαρηνῶν ὑπεσχέθη καὶ αὐτός, ὁ υἱός του, νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν τῶν ἀγαρηνῶν πίστιν. Ὁ δὲ ἅγιος ἐναντιοῦτο λέγων ὅτι ποτὲ δὲν ἔδωκε τοιαύτην ὑπόσχεσιν, οἱ δὲ ἀγαρηνοὶ βιάζον-

τόν, ἐνδυθεὶς τὸ ἅγιον σχῆμα. Ἀλλὰ τίς δύναται διηγηθῆναι τοὺς ἀγῶνας καὶ σκληραγωγίας ὅπου μετήρχετο καὶ πικρὰ δάκρυα ὅπου καθ' ἐκάστην ἔχυνε;».⁷⁵

τες αὐτὸν καὶ δέροντες, ἄκοντα καὶ μὴ θέλοντα τὸν περιέτεμον. Ὁ δὲ Μανουὴλ ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀκούσιον περιτομήν, εἰς ὀλίγας ἡμέρας ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὴν Προῦσαν καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, καὶ ἐρευνήσας ὅλα τὰ μοναστήρια καὶ ταῖς σκήταις εὗρήκεν εἰς τὴν σκήτην τῆς Ἀγίας Ἀννης ἓνα ἐνάρετον μοναχόν, καὶ ἔγινε εἰς αὐτὸν ὑποτακτικός, ὅστις καὶ τὸν ἐνδυσσε τὸ ἅγιον σχῆμα μετωνομάσας αὐτὸν Μακάριον. Καὶ τίς δύναται νὰ ἐπαριθμήσῃ τοὺς ἀγῶνας, τὰς σκληραγωγίας, τὰ δάκρυα ὅπου ἔχυνε καθ' ἐκάστην (διότι νομίζων τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀρνητῆν τοῦ Χριστοῦ, ἐμεταχειρίζετο τὰ δάκρυα τοῦ Πέτρου) καὶ τὴν ἄκραν ὑπακοὴν ὅπου εἶχε πρὸς τὸν γέροντά του;».⁷⁶

Στὰ ὑπόλοιπα μαρτύρια οἱ ἀποκλίσεις δὲν εἶναι τόσο χαρακτηριστικές, πλὴν σ' αὐτὸ τοῦ Νεκταρίου. Τὸ μαρτύριο αὐτὸ στὰ χειρόγραφα A1, A2 καὶ A3 τίθεται πρὶν ἀπὸ τοῦ ὁσιομάρτυρα Νικήτα, ὡς ἔκτο στῆ σειρᾷ, καὶ ἄκρως ἐπιγραμματικά. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι μόνο ἀπλή μνεῖα αὐτοῦ γίνεται: «Ὡσαύτως καὶ ὁ ὁσιομάρτυς Νεκτάριος ἠθλήσεν, ὅστις ἔχει ἀκολουθίαν ἰδίαν καὶ βιογραφίαν τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς ἀθλήσεώς του καὶ οἱ βουλόμενοι ἀναγνώτωσαν· οὗτινος καὶ ἡ ἀγία κᾶρα εὐρίσκεται σωζομένη ἐν τῇ ἱερᾷ ἡμῶν ταύτῃ Σκήτῃ τῆς Ἀγίας Ἀννης, χάριτι θεῖα τιμωμένη καὶ ἀσπαζομένη»⁷⁷. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ ἅγιος Νεκτάριος εἶχε ἐκτενῆ βιογραφία, περιεχομένη στῇ

75. A1, σ. 37. Ὅσα λέγονται ἐδῶ ὑπὸ μορφῇ παρενθέσεως περὶ τοῦ ὀνόματος Ἑμμανουὴλ, στὸ A3 τίθενται σὲ ὑποσημείωση (σ. 57). Πρόκειται γιὰ ἓνα μεταβατικὸ στάδιο μέχρι τῆς ἀφαιρέσεως πὺν συντελεῖται στὴν ἐντυπῇ ἐκδοσῇ.

76. Ἀκολουθία ἀσματικῇ, σ. 52.

77. A1, σ. 52, A2, σ. 53-54, A3, σ. 78.

Ἀκολουθία του⁷⁸, ὁ συγγραφέας τοῦ Λόγου ἀπέφυγε τὴν ἐπανάληψη. Ὅμως αὐτὸ κρίθηκε ὡς παράλειψη, στὴ συνάφεια ἐνὸς ἐνιαίου ἐγκωμιαστικοῦ λόγου καὶ γι' αὐτὸ ὁ ἱερομόναχος Κωνστάντιος, ποὺ ὅπως ἐλέχθη ἦταν ὁ τελευταῖος καλλιγράφος τοῦ ὑπὸ ἐξέταση κειμένου καὶ ἐπιμελητὴς τῆς ἐκδόσεώς του, ἐπεχείρησε τὴν ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων. Ἐτοί συντάσσει «ἀξιοπρεπὴ» γιὰ τὶς λειτουργικὲς ἀνάγκες Βίο, τὸν ὁποῖο καταχωρεῖ ὡς ἕνατο στὴ σειρὰ, καθόσον ὁ ἅγιος Νεκτάριος ἦταν ὁ τελευταῖος νεομάρτυρας μοναχὸς τῆς Σκῆτης.

Μὲ ὅσα ἐλέχθησαν συνάγεται ὅτι, ἀπὸ τὸ χφ. τοῦ Ἰακώβου Κωφοῦ μέχρι αὐτοῦ τοῦ Κωνστάντιου, ὁ Πανηγυρικὸς Λόγος ἦταν ἔκθετος σὲ διαδοχικὲς παρεμβάσεις. Αὐτὲς ἀρχίζουν ἤδη ἀπὸ τὸ 1895, δηλ. ἀπὸ τὸ πρῶτο χφ. μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ Ἰακώβου, γεγονὸς ποὺ βεβαιώνει ὅτι οἱ ἀγιαννανῖτες πατέρες δὲν ἦταν ἀπόλυτα ικανοποιημένοι μὲ τὴν πρώτη σύνθεση. Τὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχαν στὴν πρόσφατη ἀγιολογικὴ τους παράδοση τοὺς ἀνάγκαζαν νὰ προχωρήσουν στὶς ἀπαραίτητες διορθώσεις γιὰ νὰ εἶναι τὰ ἀγιολογικὰ αὐτὰ κείμενα ἀντάξια πρὸς τὴν τιμὴ ποὺ ἐπιθυμοῦσαν νὰ δεῖξουν στοὺς ἀγίους τῆς Σκῆτης τους. Ἐδῶ ἀκριβῶς ἐντοπίζεται καὶ ἡ οὐσιαστικότερη, κατὰ τὴ γνώμη μας, πηγὴ ἀπὸ ὅπου ἀντλήθηκαν στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνταξη τῶν βιογραφιῶν. Ἐξὶ ἀπὸ τοὺς ἐννέα νεομάρτυρες ἠθλήσαν σὲ χρόνον

78. «Χειρόγραφος ἀκολουθία τοῦ ἀγίου τούτου εὔρηται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 6374 (867) κώδικι τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Μονῆς τοῦ ἀγίου Παντελεήμονος ὑπὸ τὰς ἀκολουθίους ἐπικεφαλίδας, «Ἀκολουθία τοῦ νέου Βρυοπολίτου, γραφεῖσα τῷ 1863» καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀκολουθίας: «Μαρτύριον τοῦ ἀγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νεκταρίου, μαρτυρήσαντος ἐν ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ χιλιοστῷ ὀκτακοσιοστῷ εἰκοστῷ Ἰουλίου ἐνδεκάτῃ», Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 367. Ἐπίσης χφ. Παντελεήμονος 501, σσ. 35-84. Ἐνα τέτοιον μαρτύριο ἢ τὸ ἴδιο ἐννοεῖ ὁ συγγραφέας τοῦ Λόγου. Πάντως στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ δὲν ἐντοπίσθηκε κανένα χφ. μὲ αὐτὸ τὸ περιεχόμενον. Ὁ ἅγιος Νεκτάριος θεωρεῖται ὅτι ἤσκησε στὴν καλύβη τοῦ ἀγ. Ἰωάννου «τοῦ Χρυσογιάννη». (πλησίον τοῦ Κυριακοῦ), ὅπου καὶ ἐορταζόταν μέχρι νὰ ἐρημώσει. Ὁ νῦν βιβλιοθηκάριος τοῦ Κυριακοῦ, ὁ σεβαστὸς π. Ἰωάννης, μὲ πληροφόρησε ὅτι σὲ ἀγιανναντικὲς καλύβες φυλάσσονται νεώτερες (τοῦ κ' αἰ.) χειρόγραφες Ἀκολουθίαι τοῦ ἀγίου Νεκταρίου, καθὼς καὶ ἡ ἐντυπὴ ἐκδοσις, φέρουσα τίτλο: Ἀκολουθία τοῦ ἀγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νικολάου (ἦταν τὸ κοσμικὸ του ὄνομα) τοῦ ἐκ Βρυούλων ἐκ παλαιῶν χειρογράφων, ἀντιγραφείσα καὶ ἐπιδιορθωθείσα ὑπὸ * * *, ἐν Ἀθήναις 1898. (Βλ. L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies Grecques [Subsidia Hagiographica]*, 16]. Bruxelles 1926, σ. 210). Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία καὶ τὸ Μαρτύριο τοῦ νεομάρτυρα Νεκταρίου, στὴ βιβλιοθήκῃ τῆς μονῆς Παντελεήμονος φυλάσσονται ἀναλογικά, σὲ σχέση μὲ τὶς ἄλλες ἀθωνικὲς βιβλιοθήκας, τὰ περισσότερα χφ. ποὺ περιέχουν ἀκολουθίαι καὶ μαρτύρια τῶν ἀγιανναντιῶν νεομαρτύρων. Συγκεκριμένα τοῦ Μακαρίου (χφφ. 206, φφ. 23^α-46^β, 887 καὶ 888), τοῦ Λουκᾶ (χφ. 501, σσ. 85-92), τοῦ Νικήτα (χφφ. 170, φφ. 70^α-78^β, 206, φφ. 47^α-53^β, 862, σσ. 277-298, 876, σσ. 65-79).

πολὺ λιγότερο τοῦ ἐνὸς αἰῶνα, ἀπὸ τότε ποὺ ζεῖ καὶ δρᾷ ὁ Ἰάκωβος Νεασκητιώτης. Εἶναι ἐπομένως αὐτονόητο ὅτι τὰ γεγονότα ἦσαν ἀκόμα νωπὰ. Ἡ μνήμη τῶν νεομαρτύρων τοῦ ΙΘ' αἰ. θὰ διετηρεῖτο σὲ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς προχωρημένης ἡλικίας ἀγιαννανίτες πατέρες. Ἵσως μάλιστα μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἦσαν συνασκητές τους. Ἐτσι ἡ προφορική μαρτυρία ἔδωσε τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνταξη καὶ ἀκολούθως γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ ἀγιαννανίτικου νεομαρτυρολογίου.

Πλὴν τῆς προφορικῆς παραδόσεως ὁ συγγραφέας καταφεύγει καὶ σὲ παλαιότερα κείμενα. Συγκεκριμένα κάνει λόγο γιὰ τὸ *Προσκνητάρι* τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἀπὸ ὅπου ἀντλεῖ πληροφορίες γιὰ τὸν Κοσμᾶ καὶ τὸν Νικόδημο⁷⁹. Ἐπίσης μνημονεύει τὸ *Νέον Λειμωνάριον* τοῦ Νικηφόρου ἐκ Χίου, στὸ ὁποῖο καταφεύγει γιὰ νὰ συντάξει τὸν Βίο καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ Λουκᾶ⁸⁰. Στὸ μαρτύριο τοῦ ἀγίου Δαυίδ προτάσσεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ ἀγίου Ἰγνατίου «*τοῦ ἐν τῇ Σκῆτῃ τοῦ τιμίου Προδρόμου τῶν Ἰβήρων ἀθλήσαντος*», στὸ ὁποῖο γίνεται ἐπώνυμη ἀναφορὰ στὸ Δαυίδ. Ἡ παρὰθεση τοῦ ἀποσπάσματος εἶναι κατὰ πᾶσα πιθανότητα σκόπιμη, καθόσον ὁ Ἰγνάτιος προτοῦ ἐγκαταβιώσει στὴν Ἰβηρικὴ Σκῆτῃ τοῦ Προδρόμου διετέλεσε ἀγιαννανίτης μοναχός⁸¹. Ἐτσι μ' αὐτὸ τὸν τρόπο θέλησε ὁ συγγραφέας, ἔστω καὶ ἐμμέσως, νὰ ἀναφερθεῖ καὶ σ' αὐτὸν τὸν νεομάρτυρα. Αὐτὲς εἶναι οἱ τρεῖς γραπτὲς πηγὲς τοῦ Πανηγυρικοῦ Λόγου ποὺ ἀναφέρονται ἐπὶ τῶν ἐπωνύμων.

Ὅμως, μᾶς κάνει ἐντύπωση ὅτι πούθενά δὲν γίνεται μνεῖα τῆς σπουδαιότερης μέχρι τότε συλλογῆς τέτοιων κειμένων, δηλ. τοῦ *Νέου*

79. *Ἀκολουθία ἀσματικῇ*, σ. 56, 60. Βλ. *Προσκνητάριον τῆς βασιλικῆς καὶ σεβασμίας μονῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ συντεθὲν παρὰ Μακαρίου Κυδωνέως*, Ἐνετίησιν 1772, σ. 61, καὶ *Προσκνητάριον ...*, 1782, σ. 79.

80. *Ἀκολουθία ἀσματικῇ*, σ. 60. Ὁ βίος τοῦ Λουκᾶ στὸ *Ν. Λειμωνάριον*, σσ. 87-113.

81. *Ἀκολουθία ἀσματικῇ*, σ. 67. «Ἐνοχληθεὶς ὁ ὁσιος Ἰγνάτιος ἀπὸ τινος ἀδελφοῦ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ἀπῆλθεν εἰς τὸ Χελανδάριον ὅπου τὰ ὅμοια παθῶν, ἐπῆγεν εἰς τοῦ Ζωγράφου, εἶτα εἰς Καρυὰς καὶ μετὰ πολλὰ συμβεβηκότα, ἐπῆγεν εἰς τὴν Σκῆτῃν τῆς Ἀγίας Ἀννης, πρὸς τὸν ἀείμνηστον πατᾶ Βασίλειον (τὸν πρῶτον Βησσαρίωνα) μετὰ τοῦ ὁποίου διὰ τινος χρειᾶν ἐπῆγεν εἰς Θεσσαλονίκην. Καὶ ἐπειδὴ τότε ἐμαρτύρησεν ἐκεῖ ὁ ἅγιος ὁσιομάρτυς Δαυίδ, διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐπυρῶθη καὶ αὐτὸς τοσοῦτον, ἀπὸ τοῦ πῦρ τῆς θείας ἀγάπης, ὥς εἶδεν κρεμᾶμενον τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Δαυίδ, ὥστε ἠθέλησε καὶ αὐτὸς τότε νὰ μαρτυρησῇ ἐκεῖ, ἀνίσως δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τινος ἀδελφὸν γέροντα, ὅστις ἔλαβεν αὐτὸν παρὰ πατᾶ Βασιλείου, καὶ ἐξεληθόντες ἀπὸ Θεσσαλονίκην, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἁγίαν Ἀνναν, καὶ ἀσθενήσας ὁ γέρον ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ, τὸν ὁποῖον γέροντα ἐμακάριζεν ὁ Ἰγνάτιος ὡς ἐνάρετον καὶ ἐλυπήθη διὰ τὴν τελευτὴν του· ἦτον δὲ τότε ἔτος 1813».

Μαρτυρολογίου του αγίου Νικοδήμου 'Αγιορείτου. 'Η πλήρης αποσιώπηση αξιολογείται ως ένα επιπλέον στοιχείον ότι συγγραφέας του Πανηγυρικού Λόγου, και προφανώς της 'Ακολουθίας, είναι ο 'Ιακώβος. 'Ανεψιός του αγιορείτη λόγιου μοναχού Θεοδωρήτου 'Εσφιγμενίτη, κληρονόμησε από τὸ θεῖο του μία ιδιόμορφη στάση πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ αγίου Νικοδήμου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων αγιορειτῶν πατέρων, τῶν λεγομένων κολλυβάδων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἐξελίχθη σὲ πλήρη ἀντιπάθεια. 'Η θεολογικὴ ἀντιπαλότητα τοῦ 'Ιακώβου πρὸς τοὺς κολλυβάδες φαίνεται χαρακτηριστικὰ καὶ στὰ ἔργα του ποὺ φυλάσσονται στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κυριακοῦ⁸². Πέραν ὅμως αὐτοῦ τοῦ ἀναμφισβήτητου μελανοῦ σημείου τῆς θεολογικῆς προσωπικότητος τοῦ 'Ιακώβου, ἡ ὑπόλοιπη προσφορά του στὰ θεολογικὰ γράμματα, ἰδιαίτερα ἡ αγιολογικὴ του παραγωγή, κρίνεται ἐνδιαφέρουσα, χρήζουσα συνολικῆς μελέτης.

Πότε συνετάχθη ἡ 'Ακολουθία καὶ ὁ Λόγος δὲν ὑπάρχει στὰ χφφ. κανένα ἐσωτερικὸ στοιχείο, πλὴν τοῦ ἀποσπάσματος ἀπὸ τὸ μαρτύριο τοῦ αγίου 'Ιγνατίου. Αὐτὸ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐγγράφη μαζὶ μὲ τὴν 'Ακολουθία ἀπὸ τὸν μοναχὸ 'Ονούφριο 'Ιβηρίτη καὶ ἐξεδόθησαν στὴν 'Αθήνα τὸ 1862⁸³. 'Αν ὁ συγγραφέας μας εἶχε ὑπόψη τὴν ἐντυπὴ ἐκδοσὴ, τότε τὸ ἔτος 1862 θεωρεῖται *terminus post quem*.

'Ο Πανηγυρικὸς Λόγος δὲν προσφέρεται μόνο γιὰ συζήτηση ἱστορικῶν καὶ φιλολογικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ καὶ γιὰ γνώση τῆς θεολογικῆς στάσεως τῶν μοναχῶν ἔναντι τοῦ μαρτυρίου, κατὰ τὴν ἐκπνοὴ τῆς τουρκοκρατίας στὸ 'Αγιο 'Όρος. Πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ λάβουμε ὑπόψη, ὅτι κατὰ τὴν διαρρευσάσα περίοδο τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 τὰ μοναστήρια τοῦ 'Αγίου 'Όρους ὑπέφεραν μέχρι ἐρημώσεως τὴ βία τοῦ Δυνάστου⁸⁴. Αὐτὰ τὰ θλιβερὰ γεγονότα χαλύβδωσαν ἀπὸ μιὰ ἀποψη τὴ θέληση τῶν μοναχῶν νὰ μείνουν πιστοὶ στὴν 'Ορθοδοξία καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν μουσουλμανισμό μὲ θάρρος. 'Ηδὴ εἶχε προσηγηθεῖ μακρόχρονη περίοδος γενναίας ὁμολογίας ἐνώπιον τῶν μουσουλμάνων Τούρκων ποὺ ἀνέδειξε μεγάλους μάρτυρες. Αὐτὴ ἡ παράδοση συνεχίζεται μὲ ἀμείωτο ρυθμὸ καὶ στίς ἀρχὲς τοῦ 19^{ου} αἰ. 'Η 'Αγία 'Αννα μόνον προσφέρει ἀπὸ τὸ 1802

82. Π.χ. στὰ χφ. 4 (βλ. Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος*, σ. 24-56) καὶ 156 (ἀκαταλόγογράφητο), ὅπου περιέχονται ἀρκετὰ κείμενα κατὰ τῶν θεολογικῶν ἀντιλήψεων τῶν Κολλυβάδων.

83. 'Ιω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 220, ὑποσ. 13.

84. Γ. Σμυρνάκη, *Τὸ 'Αγιον 'Όρος*, σ. 173 ἐξ. Πολύτιμες πληροφορίες περὶ αὐτοῦ δίνονται στὸ ἔργο τοῦ Ρώσου ἀθωνίτου ἱερομονάχου 'Αντωνίου, *Βίοι ἀθωνιτῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος*, ἐκδ. 'Ι. Μ. Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου 'Ορμύλιας, τ. Α' 1994, σ. 42-44, 169-171, 203-205, 295-297, τ. Β' 1995, σ. 180, 249-251 κ.ἀλ.

μέχρι τὸ 1820 ἔξι νεομάρτυρες. Αὐτοὶ εἶχαν ποδηγετηθεῖ μὲ διάκριση ἀπὸ σοφοὺς ἀγιαννανίτες γέροντες, μεταξὺ αὐτῶν ὁ παπα-Βησσαρίων (ὁ μετέπειτα Βασίλειος)⁸⁵, ὁ πνευματικὸς Ἀνανίας⁸⁶ καὶ ὁ Χατζῆ Στέφανος⁸⁷. Ὁ πρῶτος γαλοῦχησε τοὺς περισσότερους νεομάρτυρες, τὸν Λουκά, τὸν Ἰλαρίωνα, τὸν Ἰγνάτιο Ἰβηρίτη καὶ τὸν Δαυίδ. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι «συναγωνιζόταν» τὸν ἅγιο Ἀκάκιο Καυσοκαλυβίτη. Ὁ Ἀνανίας ἦταν πνευματικὸς πατέρας τοῦ ἁγίου Παύλου καὶ ὁ Χατζῆ Στέφανος τοῦ ἁγίου Νεκταρίου. Ὅλα αὐτὰ εἶναι στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν μέρος τῆς προσωπογραφίας τῶν ἀγιαννανιτῶν γερόντων τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰ. καὶ τῶν ἀρχῶν ΙΘ', δηλ. τότε περὶ τοῦ ποῦ ἡ Σκήτη συνταρασσόταν ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἔριδα περὶ τῶν κολλύβων.

Τὸ πνεῦμα τοῦ μαρτυρίου καλλιεργεῖται μὲ ἔμφαση ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ Λόγου. Οἱ νεομάρτυρες δὲν μιμοῦνται μόνο τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Χριστό, ὁ ὁποῖος πρῶτος ὑπέφερε τὸ πάθος τοῦ μαρτυρίου ἐνώπιον τοῦ Ποντίου Πιλάτου, μένων πιστὸς στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ Πατρός. Μάρτυρες λογίζονται ὄχι μόνον ὅσοι τελειώθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, χωρὶς νὰ ἀρνηθοῦν τὴν πίστη, ἀλλὰ καὶ ὅσοι αὐτομόλησαν *«εἶτε ἐκ βίας εἶτε ἐκ πορώσεως καὶ ἄλλης τινὸς περιστάσεως καὶ ἐπειτα εἰς ἑαυτὸν ἐλθόντες καὶ μεταμεληθέντες καὶ ἀνδρείως παρασταθέντες καὶ ὁμολογήσαντες τὸν Θεάνθρωπον Ἰησοῦν καὶ βασανισθέντες καὶ θάνατον ὑπομείναντες»*. Ἡ Ἐκκλησία καὶ αὐτοὺς τοὺς κατατάσσει στὴ χορεία τῶν μαρτύρων, ὅπως τὸν ἀπ. Πέτρο, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε τρεῖς τὸν Χριστό, τὸν ἅγιο Ἰάκωβο Πέρση, τὸν ἅγιο Μείρακα κ.ἄλ. Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος, ὡς δεῦτερο βάπτισμα, ἀποκαθαίρει ὅλες τῆς ἁμαρτίες, ἐπομένως καὶ αὐτὴν τῆς ἀρνήσεως. Ἐξάλλου ἡ θεία χάρις ὑπὸ μορφὴ ἁγίου φωτὸς ἐπεσκίαζε ὁρατῶς τοὺς νεομάρτυρες, ἀκόμα καὶ αὐτοὺς ποὺ προηγουμένως εἶχαν ἀρνηθεῖ τὸν Χριστό, καὶ ἀκολούθως γιὰ συνεχόμενες ἡμέρες κάλυπτε τὰ ἱερὰ αὐτῶν λείψανα, ἐπιδοκιμάζουσα ἔτσι τὴ θυσία τους πρὸς τὸν Θεό. Ἡ δόξα τοῦ μαρτυρίου ἐμφαίνεται ἀκόμα καὶ διὰ τῶν ὑπερφυῶν θαυμάτων, *«ὅπου ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ διὰ τῶν ἱερῶν αὐτῶν λειψάνων»*. Ὅλα αὐτὰ λέγονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα, προκειμένου νὰ ἀνατραποῦν ἐνδεχόμενες νεοδογματιστικὲς δοξασίες, ποὺ προσάγονταν κατὰ τῆς κατατάξεως τῶν νεοφανῶν μαρτύρων στὸ ἀγιολόγιο τῆς Ἐκκλησίας, καθόσον κατ' αὐτοὺς *«οἱ ἀρνηταὶ οὐκ ἔχουσιν ἄφεσιν»*.

85. Ἀσματικὴ ἀκολουθία, σ. 61, 63, 67.

86. Ὁπ. παρ., σ. 69.

87. Ὁπ. παρ., σ. 72.

Πάντως «ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία συνοδικῶς πατριαρχικὴν ἐπιστολὴν ἐξέθετο, ἐπικυροῦσα, ἵνα οἱ χριστιανοὶ πανταχοῦ ὡς μάρτυρας ἁγίους ἀποδέχωνται τοὺς προτέρω ἀρνησαμένους τὴν πίστιν ἐξ ἀγνοίας ἢ ἀπάτης ἢ ἄλλης αἰτίας· καὶ ὕστερον διὰ μαρτυρικοῦ θανάτου τελειωθέντες»⁸⁸.

Γ'. Τὸ χφ. 308, ΙΘ' αἰ., σσ. 300, διαστ. 27,5X18 περιλαμβάνει ποικίλη πατερικὴ ὕλη, μετὰξὺ αὐτῆς συγκατελέγονται Ἀκολουθίαι καὶ Βίοι ἁγίων. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὴν «Ἀκολουθία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Πέτρου τοῦ ἀθωνίτου καὶ Ὀνουφρίου τοῦ Αἰγυπτίου» (σσ. 1-12), τοὺς «ΚΔ' Οἴκους εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Χαράλαμπην», (σσ. 29-40), τὸν «Βίον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Μάρκου ἀσκητοῦ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν»⁸⁹ (σσ. 129-145) καὶ τέλος τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ναξίου, «Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς δύο μεγίστους ἀρχαγγέλους Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ»⁹⁰ (σσ. 265-296). Τὸ παρὸν ἄρθρον ὅμως ἐνδιαφέρουν τὰ ἀκόλουθα τρία κείμενα:

α. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος Προκοπίου (σσ. 13-27). Πρόκειται περὶ τοῦ νεοφανοῦς μάρτυρος ἁγιορείτη μοναχοῦ Προκοπίου, ὁ ὁποῖος ἔζησε στὴ σκήτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου συνειδητῇ ἀσκητικῇ ζωῇ καὶ ἀκολούθως πλανηθεὶς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν αὐτομόλησε στὸ Μωαμεθανισμό. Ἐλεγχόμενος ὅμως ὑπὸ τῆς συνειδήσεώς του μετανόησε καὶ μαρτύρησε στὴ Σμύρνη τὴν κε' Ἰουνίου 1810⁹¹. Ἡ Ἀκολουθία φέρει ἀκροστιχίδα «Προκοπίῳ νέῳ τὸ δ' ὑφαίνω μέλος» καὶ πιθανῶς εἶναι ἔργο ἁγιορείτη μοναχοῦ, καθόσον ἐσωτερικὲς ἐνδείξεις μαρτυροῦν ὅτι αὐτὴ συντάχθηκε γιὰ νὰ ἀποδώσει τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ τῶν μοναχῶν πρὸς τὸν συνασκητὴ τους ἅγιο⁹².

β. Διήγησις ὠραία καὶ θαυμαστὴ περὶ Ἀναστασίου τοῦ νεομάρτυρος καὶ Δανιὴλ ἱερομονάχου τοῦ ἐξ ἀγαρηνῶν (σσ. 210-222). Ἀρχ. «Πλησίον τῆς πόλεως Ἰωαννίνων εὐρίσκεται μία χώρα μεγάλη Παρα-

88. Ὁπ. παρ., σ. 51-52.

89. Fr. Halkin, *BHG*, 1039-1041. Ὁ βίος στὸ χφ. εἶναι «ἐν τῇ καθωμιλουμένῃ».

90. Βλ. Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, *Τρεῖς ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι*, Ἅγιον Ὄρος 1991, σσ. 9-29.

91. Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σσ. 439-441. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, *Οἱ νεομάρτυρες*, Ἀθῆναι 31970, σ. 116. Τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου γράφηκε ἀπὸ τὸν ἐν Σμύρνῃ ἱεροδιδάσκαλο Χρῦσανθο καὶ εἶναι δημοσιευμένο στὸ *Ν. Λειμωνάριον*, σ. 248-253.

92. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ὅσα ἀναγράφονται στὸν οἶκο· «Μοναζόντων δεῦρο ὁ θίασος, τῶν ὁσίων κλέος ὑμνήσωμεν, νεομαρτύρων τε τὸ ὠράϊσμα, καὶ ἐπεγνοσμένων τὸ ἄριστον ὑπόδειγμα ...», χφ. 308, σ. 23.

μυθία λεγομένη...» - Τέλ. «...τὸ μαρτύριον τοῦ μάρτυρος Ἀναστασίου καὶ τὰς κατὰ μέρος ἐρωταποκρίσεις αὐτοῦ».

γ. Ὀπτασία τοῦ αὐτοῦ Δανιήλ, ἣν εἶδεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ὁ ἴδιος διηγεῖται αὐτὴν ἐκ στόματος λέγων... (σσ. 222-235). Ἀρχ. «Διατρίβων ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος ἐν ἱερομονάχοις Δανιήλ εἰς Κορφούς...» - Τέλ. «...ἡ παρούσα θαυμάσιος Ἀκολουθία, ἀπέδειξεν, ἐλέει τοῦ φιλανθρώπου πανοικτίρμονος Θεοῦ, κ. καὶ σ. ἡμῶν Ἰ. Χ»⁹³.

Μιὰ ἄλλη σύνθεση τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου καὶ ἡ ὀπτασία τοῦ Δανιήλ ἀπαντοῦν καὶ σὲ ἕτερο ἀρχαιότερο χειρόγραφο τῆς ἰδίας βιβλιοθήκης, στὸ ὑπ. ἀριθμ. 4. Αὐτὸ εἶναι δίτομο, ἐπιγράφεται: «*Τόμος ἀπαλλαγῆς τῆς τῶν κακοδόξων πλάνης καλούμενος*» καὶ εἶναι ἔργο τοῦ προαναφερθέντος Ἰακώβου Κωφοῦ. Ὁ πρῶτος τόμος, στὸν ὁποῖο περιέχονται καὶ τὰ κείμενα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν, ἀντεγράφει «*ἐν ἔτει σωτηρίῳ αὐμδ'*». Σ' αὐτὸν τὰ δύο κείμενα φέρουν τίτλο: α. «*Μαρτύριον ὑπερθαύμαστον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου νεομάρτυρος Ἀναστασίου ἀθλήσαντος ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ αἴψν' ἔτος, ὡς συμβάλλοντος εἰς τὴν παροῦσαν πραγματείαν*» (σσ. 693-703). Ἀρχ. «Ὁ λαμπρὸς οὗτος ἀριστεὺς καὶ τῆς ζωηφόρου τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως συνεπώνυμος...» - Τέλ. «...καθὼς ὁ ἴδιος αὐτὸς Δανιήλ ἐγραψεν αὐτοχείρως οὕτω λέγων». Καὶ β. «*Ἡ θαυμάσιος ὀπτασία, ἣν εἶδεν ὁ ἐξ Ἰσραηλῶν Δανιήλ μοναχὸς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει (αψξδ'), Νοεμβρίου ιη', ὁ καὶ ἱερομόναχος ὕστερον γενόμενος*» (σσ. 703-711). Ἀρχ. «Ἐγὼ ὁ ἐν μοναχοῖς ἐλάχιστος Δανιήλ διατρίβων ἐν Κερκύρα...» - Τέλ. «...διότι συνέβησαν καὶ μέλλουν ἔτι συμβῆναι πολλοὶ πειρασμοί». Ὁ μακαριστὸς Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης μὲ βάση τὰ ἀγιαννανίτικα χφφ. διεσκεύασε τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου, τὸ ὁποῖο ἀκολούθως ὁ Βίκτωρ Ματθαῖος δημοσίευσε στὸ *Μέγα Συναξαριστῆ*⁹⁴, ἐνῶ παλαιότερα ὁ Κωνσταντῖνος Δουκάκης περιέλαβε στὴν ὕλη τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου τοῦ δικοῦ του Συναξαριστῆ ἐπιτομὴ τοῦ μαρτυρίου καὶ ὁλόκληρο τὸ κείμενο τῆς ὀπτασίας⁹⁵.

Τὸ μαρτύριο καὶ ἡ ὀπτασία εἶναι δύο κείμενα μὲ ἀπόλυτη συνά-

93. Βλ. Γερασίου Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος*, σ. 24. Ἡ Ὀπτασία ἀπαντᾷ καὶ στὰ χφφ. Ζωγράφου 9, φφ. 233^α-254^β, Γρηγορίου 34, Παντελεήμονος 61, 204, σσ. 698-706, 281, σσ. 191-198. Τὸ τελευταῖο χφ. ἀνήκει στὸν Ἰάκωβο Κωφὸ καί, ὡς ἐκ τούτου, ἡ Ὀπτασία καὶ τὸ Μαρτύριο τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου εἶναι τὰ ἴδια μὲ αὐτὰ ποὺ περιέχονται στὸ χφ. Ἀγ. Ἀννης 4.

94. σσ. 460-466. Βλ. Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 65, ὑποσ. 1.

95. *Μέγας Συναξαριστής*, τ. Γ', Ἀθήναι 1952, τὸ μαρτύριον, σσ. 428-431 καὶ ἡ Ὀπτασία, σσ. 431-438.

φεια. Ὁ Δανιὴλ ἦταν ὁ στενότερος μαθητὴς τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου. Τὸ πρόσωπο ποὺ προσελκύσθη στὸ Χριστιανισμὸ ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ παράδειγμα καὶ τὶς εὐχὲς τοῦ νεομάρτυρα καὶ ποὺ ἀκολούθως ἔμεινε πιστὸς διάκονος τῆς τιμῆς καὶ τῆς προβολῆς στὴν Ἐκκλησία τοῦ θεοφιλοῦς μυητῆ του. Αὐτὸς ἦταν ἡ πηγὴ τῶν πληροφοριῶν τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγ. Ἀναστασίου⁹⁶. Ὁ Δανιὴλ θέλησε μὲ πόθο νὰ ἀκολουθήσει τὸ παράδειγμα τοῦ νεομάρτυρα, ἀλλ' ἐμποδίσθη ἀπὸ εὐσεβεῖς χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι φοβούνταν ἐκδήλωσι γενικότερου διωγμοῦ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων⁹⁷. Ὅπως ἀναφέρει τὸ κείμενο, ὁ Δανιὴλ εὕρισκόμενος σὲ ἔντονη προσευχητικὴ κατάστασι ἀξιώθηκε, κατὰ τὴ δεκάτῃ ὁγδόῃ Νοεμβρίου τοῦ 1764, ἐν ὀπτασίᾳ νὰ «*ξεναγηθεῖ*» ἀπὸ τοὺς ἁγίους στὰ σπουδαιότερα χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐποχὴ του εἶχαν γίνει μουσουλμανικὰ τεμένη. Ἡ ὀπτασία εἶναι σημαντικὸ κείμενο, καθόσον σ' αὐτὸ καταγράφεται, ὡς ὑπόσχεσι τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνες, ἡ ἀπελευθέρωσή τους ἀπὸ τὸν μακρόχρονο ζυγὸ. «*Ἐπειδὴ, ὦ Μῆτέρ μου*», φέρεται νὰ λέει ὁ Θεὸς Λόγος πρὸς τὴ Θεοτόκο, «*παρακαλεῖς δι' αὐτοὺς τοὺς ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίστους, δι' ἀγάπην σου καὶ διὰ τὰς δεήσεις τῶν δούλων μου τῶν ἁγίων, θέλω ἀπελευθερώσω αὐτοὺς ἐντὸς ὀλίγου καιροῦ, καὶ οὕτω πίπτουσα ἡ Θεοτόκος καὶ σὺν αὐτῇ πάντες οἱ ἅγιοι προσεκύνησαν αὐτόν*»⁹⁸. Τέτοιες ὑποσχέσεις, ποὺ περιλαμβάναν μὲ τὰ ἀγιολογικὰ κείμενα, ἦταν αὐτονόητο νὰ γίνονται προσφιλεῖς στὸ λαό, ἐπειδὴ ἐνίσχυαν, κατὰ τρόπο μάλιστα μεταφυσικό, τὴν ἐλπίδα του γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι. Ἔτσι, νομίζω, ἐξηγεῖται καὶ ἡ κατ' ἔτος μνήμη τῆς ὀπτασίας τοῦ Δανιὴλ διὰ τῆς ἀναφορᾶς σ' αὐτὴ τοῦ συναξαρίου τῆς ΙΗ' τοῦ Μηναιῶ τοῦ Νοεμβρίου.

Πάντως ὁ Ἰάκωβος παραθέτοντας στὸ χφ. τοῦ τὸ κείμενο τῆς ὀπτασίας βρῖσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταφερθεῖ κατὰ τοῦ Νεοφύτου ἐξ Ἰουδαίων καὶ τῆς διδασκαλίας του περὶ μνημοσύνων καὶ συχνῆς θείας μεταλήψεως. Συγκεκριμένα ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐντολῆς τῆς Θεοτόκου πρὸς τὸν Δανιὴλ νὰ μὴν μεταβεῖ στὸ Ἅγιο Ὅρος⁹⁹ ὑποστηρίζει

96. Βλ. χφ. 308, σ. 223, ὅπου λέγεται ὅτι ὁ Δανιὴλ εἶχε «γεγραμμένον κατὰ πλάτος τὸ μαρτύριον τοῦ μάρτυρος Ἀναστασίου καὶ τὰς κατὰ μέρος ἐρωταποκρίσεις αὐτοῦ».

97. Κ. Δουκάκη, *Μέγας Συναξαριστής*, σ. 431, χφ. 308, σ. 222.

98. Χφ. 308, σ. 229. Στὸ χφ. Γρηγορίου 34, ΙΗ' αἰ., ἡ ὀπτασία περιέχεται μαζὶ μὲ τὴν «Πρόρρησιν τινὸς ἁγίου γέροντος πνευματικοῦ περὶ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος ὡς ἐξ ὕπνου ἐγερθήσεσθαι ἀγιοπάτου βασιλέως καὶ περὶ τέλους τοῦ κόσμου» (φφ. 75^α-78^α), ἡ ὁποία σκοπὸ εἶχε νὰ καλλιεργήσῃ τὴν ἐλπίδα τοῦ Γένους γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

99. «... εἰς δὲ τὸ Ὅρος Ἄθω μὴν ὑπάγῃς, διότι συνέβησαν καὶ μέλλουν ἔτι συμβῆναι πολλοὶ πειρασμοί». Χφ. 4, σ. 710.

ὅτι αὐτὴ «τὸν ἀνέκοψε... νὰ μὴ ὑπάγῃ εἰς τὸ Ὅρος», διότι «κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀνεφάνη ἄλλος Βαβυλῶν καὶ Ἀκινδύνος εἰς τὸ Ὅρος, ὁ ἐξ Ἰουδαίων Νεόφυτος, σπείρας τὰ ὀλέθρια αὐτοῦ ἰουδαϊολογητοκαλβινικὰ δόγματα περὶ μνημοσύνων καὶ ἀδιαφόρου μεταλήψεως». Τὰ φαινόμενα, συνεχίζει νὰ λέει στὸ σχόλιό του ὁ Ἰάκωβος, ἦσαν θεομισῆ, καθότι ἀνέτρεπαν τὴν διδασκαλία τῶν συνόδων περὶ ὁρατῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐξομολογήσεως. Ἐπίσης «ὑποκεκρυμμένως διενέμετο (ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Νεοφύτου) τὸ περὶ φθαροῦ καὶ ἀφθάρτου, κατὰ νέαν ἐφεύρεσιν τοῦ σατανᾶ, ὅτι τὸν ἅγιον ἄρτον, ὃν χθὲς καὶ σήμερον ἐκοινωνήσεν τις, χωνεύει καὶ οὐ διαμένει ἀφθαρτος. Ὅθεν ἀνάγκη καθημερινῶς κοινωνεῖν, ἵνα πάντοτε μετέχειν τῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων»¹⁰⁰. Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ὁ Ἰάκωβος ἐκμεταλλεύε-

100. Αὐτὰ ἀναπτύσσονται σὲ σχόλιο τοῦ Ἰακώβου στὸ χφ. 4, σ. 710. Περὶ τοῦ Νεοφύτου βλ. Χ. Τζώγα, *Ἡ περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἀγίῳ Ὄρει κατὰ τὸν ΙΗ' αἰ.*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 16-28. Ἐπίσης περὶ τῆς διδασκαλίας περὶ συχνῆς θ. μεταλήψεως τοῦ ἐν λόγῳ ἁθωνίτη μοναχοῦ βλ. Νεοφύτου ἱεροδιακόνου Καυσοκαλυβίτου, *Περὶ τῆς συνεχοῦς μεταλήψεως. (Εἰσαγωγή, κείμενον ἀνέκδοτον - Σχόλια Θεοδωρήτου μοναχοῦ Ἀγιορείτου)*, Ἀθῆναι χ.χ.

Στὸ ἴδιο χφ. ὁ Ἰάκωβος ἔχει δύο σχόλια (σ. 220 καὶ σσ. 711-712) περὶ τοῦ ποῖος ἦταν ὁ Πτολεμαῖδος, ὁ ὁποῖος μνημονεύεται στὴν Ὀπτασία ἀπὸ τῆ Θεοτόκου. Ἦταν ἓνα θέμα ποὺ σχολιάζεται συστηματικὰ ἀπὸ τὴ σχετικὴ χειρόγραφη παράδοση τῆς Ὀπτασίας τοῦ Δανιὴλ (βλ. καὶ χφ. 308, σ. 235-237). Ὁ Ἰάκωβος συγκεκριμένα σημειώνει στὸ χφ. 4 τὸ ἐξῆς σχόλιο: «Περὶ τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ Πτολεμαῖδος περὶ οὗ ἡ Θεοτόκος εἶπε τῷ Δανιὴλ ἐξ Ἰσραηλιτῶν ὅτι ἦν πιστὸς δούλος τοῦ Υἱοῦ μου.

Σημείωσον ὅτι ὁ ἱερὸς οὗτος Σωφρόνιος, ὁ ἀπὸ Πτολεμαῖδος πατριάρχης Ἱεροσολύμων προβιβασθεὶς, ἔπειτα διὰ τὴν ἀρετὴν του καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης προχειρισθεὶς, ὁ διὰ τὰς μελιρρύτους αὐτοῦ ἐν ἐκκλησίαις συνεχεῖς διδασκαλίας του νέος Χρυσόστομος παρὰ τῶν πολλῶν κληθεὶς, ἦν ἐκεῖνος περὶ τοῦ οὐοῦ εἶπεν ἡ κυρία Θεοτόκος εἰς τὸν ἐξ Ἰσραηλιτῶν διὰ τοῦ ἁγίου νεομάρτυρος Ἀναστασίου πιστεύσαντος, ὅτε εἶδεν τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ὀπτασίαν εἰς τὸ κεκρυμμένον παρεκκλήσιον ἐν τοῖς δεξιῶς μέρεσιν τῆς ἁγίας Σοφίας. Μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν πληροφορίαν τῆς περὶ μαρτυρίου αἰτήσεώς του εἶπεν αὐτῷ ἡ Θεοτόκος: Ἀὐτὰ ὅπου εἶδες εἶπε τῷ Πτολεμαῖδος, ὃς ὑπάρχει θεράπων τοῦ Υἱοῦ μου γνήσιος'.

Περὶ τούτου ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες τὸν κατάλογον τῶν πατριαρχῶν τῶν μετὰ τὴν ἄλωση Κωνσταντινουπόλεως πατριαρχευσάντων καὶ ἐν τῷδ' νεοτυπωθέντι τόμῳ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Μελετίου Ἀθηνῶν οὐδένα ἄλλον ἀπὸ Πτολεμαῖδος προβιβασθέντα πατριάρχην εὑρομεν, εἰ μὴ τοῦτον μόνον. Ὅτι κατὰ(sic) τὸ 1764 πατριάρχαι ἐγέναν Ἱερεμίας γ', Σεραφεὶμ ἀπὸ Νικομηδείας, Νεόφυτος ἀπὸ Καισαρείας, Παῖσιος τὸ β', Νεόφυτος πάλιν, Παῖσιος τὸ γ', Κύριλλος ε', Παῖσιος τὸ δ', Καλλίνικος Ζαγοραῖος ἀπὸ Προυλάβου, Σεραφεὶμ β' ἀπὸ Φιλιππουπόλεως, Ἰωαννίκιος ἀπὸ Χαλκηδόνος, Σαμουὴλ ἀπὸ Δέρκων, Μελέτιος ἀπὸ Λαρίσης, Θεοδόσιος α' ἀπὸ Θεσσαλονίκης, εἴτα Σωφρόνιος οὗτος ἀπὸ Ἱεροσολύμων, ἐν ἔτει 1780.

ται τῇ χρονικῇ σύμπτωση τῆς ἔριδος περὶ μνημοσύνων καὶ συχνῆς θείας μεταλήψεως μὲ τὴν ὁπτασίαν τοῦ Δανιὴλ, γιὰ νὰ καταδικάσει ἀδίκως τὴ διδασκαλίαν σοφῶν ἀγιορειτῶν πατέρων, τοὺς ὁποίους ὁ μὲν ὁ ἴδιος ἀντιπαθοῦσε.

Δ'. Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 398 χφ., διαστ. 25,5X18,5, σσ. 125, ἔτους 1906, ἐπιγραφόμενο· «*Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ ἐξ Ἀλβανίας, ἀσκήσαντος μὲν πρότερον ἐν τῇ τοῦ Ἁθῶ Ἱερᾷ Σκῆτι τῆς Ἀγίας Ἀννης, ὕστερον δὲ ἀθλήσαντος ἐν τῇ τοῦ Ἰλλυρικοῦ πόλει Βελεγράδων καλουμένῃ, ἐν ᾗ προσετέθη καὶ παράκλησις εἰς τὸν αὐτὸν ἅγιον. Καλλιγραφείσα παρὰ τινος ἱερομονάχου, ἐν Ἀγίῳ Ὁρει τοῦ Ἁθῶ, ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1906*».

Ἡ φυλλάδα περιλαμβάνει τὰ ἐξῆς:

1. Μικρογραφίες τοῦ ἁγίου, ἡ μία στὴν ἀρχὴ τῆς φυλλάδος καὶ ἡ δευτέρη στὴ σ. 50.

2. Ἀκολουθία τοῦ μικροῦ (σσ. 1-4) καὶ μεγάλου ἑσπερινοῦ (σσ. 4-16).

3. Ἀκολουθία τοῦ ὁρθρου (σσ. 16-47) μὲ δύο κανόνες, ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ πρώτου ἡ ἀκροστιχίδα εἶναι: «*Νικοδήμω μέλπω σοι ὕμνον τὸ πρῶτον*» καὶ τοῦ δευτέρου «*Νικόλαος μέλπει σε τὸν Νικόδημον*»¹⁰¹.

4. Παρακλητικὸ κανόνα (σσ. 51-61).

5. Τὸν Βίο καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου ἐπιγραφόμενο: «*Βίος καὶ μαρτύριον τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος, Νικοδήμου, ἀσκήσαντος μὲν ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ἁθῶ Ἱερᾷ Σκῆτι τῆς Ἀγίας Ἀννης, ἀθλήσαντος δὲ ἐν Βελεγραδίῳ τοῦ Ἰλλυρικοῦ, κατὰ τὸ ἔτος 1722*» (σσ. 63-89), καὶ

6. Τὸν πανηγυρικὸν λόγο μὲ τίτλο: «*Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν αὐτὸν νέον ὁσιομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Νικόδημον*» (σσ. 90-123).

Στὸ τέλος ὑπάρχει ἡ ἐξῆς σημείωσις τοῦ βιβλιογράφου: «*Ἡ βιο-*

Ἐν ἔτει δὲ 1764 ἦτον πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἐφραίμ ἔπειτα προεβιβάσθη ὁ ἀπὸ Πτολεμαίδος Σωφρόνιος πατριάρχης Ἱεροσολύμων. Ὁ δὲ Δανιὴλ εἶδε τὴν ὁπτασίαν ταύτην ἐν ἔτει 1764, ὅθεν δῆλα ὅτι ὁ Σωφρόνιος πρὸ τοῦ γενέσθαι πατριάρχης ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ἐνδημῶν, Πτολεμαίδος ἔτι ἱεράρχης ὑπάρχων, ἐλθὼν ὁ Δανιὴλ ἐν Βυζαντίῳ καὶ μαθὼν περὶ τῆς ἀρετῆς του ἤλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἐξομολογήθη καὶ ἀνήγγειλε τὸν σκοπὸν του ὅτι ἤθελε νὰ μαρτυρήσῃ, δι' ὃ καὶ ἡ Θεοτόκος παρήγγειλε εἰς αὐτὸν νὰ διηγηθῇ εἰς ἐκεῖνον τὰ τῆς ὁπτασίας ὅπου εἶδε, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπελθὼν ὕστερον αὐτὸς ὁ Δανιὴλ ἐδιηγήθη ἅπαντα τὰ ὁραθέντα καὶ παρ' αὐτοῦ ἐσημειώθησαν εἰς αἰδίου μνήμην τῶν μετὰ ταῦτα πιστῶν.

Ἀπὸ 1766 ἔγινε πατριάρχης Ἱεροσολύμων ὁ Σωφρόνιος ἕως 1774 καὶ ἔπειτα ἔγινε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως». Χφ. Ἀγ. Ἀννης 4, σ. 220.

101. Χφ. 398, σ. 21.

γραφία και ὁ παρὼν ἐγκωμιαστικὸς λόγος ἐγράφησαν ἐν συντόμῳ παρὰ τοῦ ἰδίου ἱερομονάχου τοῦ καλλιγράφαντος τὴν ἀκολουθίαν»¹⁰², ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ ἄγνωστος σὲ μᾶς βιβλιογράφος μοναχὸς ὄχι μόνον ἀντέγραψε τὸν Βίο καὶ τὸν Λόγο, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνέταξε, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν Ἀκολουθία, τὴν ὁποία ἀπλῶς καλλίγραψε. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς δὲν παρέχεται κανένα ἐσωτερικὸ τεκμήριο. Ἐτσι πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δοθεῖ συγκεκριμένο ὄνομα συγγραφέως τοῦ Βίου καὶ τοῦ Λόγου. Ἡ ἀπάντηση ὅμως μπορεῖ νὰ προέλθει ἀπὸ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τῆς γραφῆς μίας ομάδος χφ., τὰ ὁποία γράφηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ στὴν Ἀγία Ἄννα, καὶ περιέχουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀκολουθίες¹⁰³. Ὡς πρὸς τὸν συντάκτη τῆς Ἀκολουθίας καθοριστικὴ εἶναι ἡ μαρτυρία ποὺ περιέχεται σὲ παρόμοια φυλλάδα, ποὺ φυλάσσεται στὴν Καλύβη τῶν Ἰωασαφαίων στὰ Καυσοκαλύβια: «Ἀκολουθία εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου τοῦ ἐξ Ἀλβανίας... Συντετέθη μὲν καὶ ἐγράφη τὸ πρῶτον παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νήφωνος». Ὁ ἅγιος Νικόδημος Ἀγιορείτης προώθησε τὴν κυκλοφορία αὐτῆς τῆς Ἀκολουθίας, ὡς συνάγεται ἀπὸ τὴ συνέχεια τοῦ τίτλου «Νῦν δὲ τὸ δεύτερον ἀντεγράφη παρὰ τινος μοναχοῦ, δαπάνη καὶ προτροπῇ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, εὐλαβεῖα αὐτοῦ πρὸς τὸν ὁμώνυμόν του ἁγίον Νικόδημον».

Πάντως ἡ ἀγιανναντικὴ φυλλάδα εἶναι κτῆμα τῆς καλύβης τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ὁ ἅγιος Νικόδημος ἐνεδύθη ἀπὸ τὸν γέροντά του Φιλόθεο τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα καὶ ἐπὶ τριετία ἔζησε ἐν μετανοίᾳ σκληρῇ ἀσκητικῇ ζωῇ. Προοριζόταν νὰ καλύψει τὶς λειτουργικὰς ἀνάγκες τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου, ἡ ὁποία προφανῶς ἐτελεῖτο στὴν ἐν λόγῳ καλύβη κατ' ἔτος τὴν ΙΑ' Ἰουλίου¹⁰⁴, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ τὸ κάθισμα μετὰ τὴν α' στιχολογία:

«Χορὸς ἐορταστῶν, τῶν ἐν Ἀθῶ πατέρων, τὴν μνήμην τοῦ σο-

102. Ὁπ. παρ., σ. 123.

103. π.χ. 98, 111, 113, 140, 250 κ.ἄλ.

104. Τοῦτο δηλώνεται ρητὰ ἀπὸ τὸν καλλιγράφο σὲ ὑποσημείωση μετὰ τὸ τέλος τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου Νικοδήμου: «Ἡ παρούσα χειρόγραφος βίβλος τοῦ ἁγίου νέου ὁσιομάρτυρος Νικοδήμου εὐρίσκεται κτῆμα ἀναφαίρετον ... τῆς καλύβης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἁγίας Ἀναλήψεως κάτωθεν τοῦ Κυριακοῦ τῆς ἱερᾶς Σκῆτης τῆς Ἀγίας Ἄννης κειμένης, ἐν ἣ καὶ τοὺς ἀσκητικὸς ἀγῶνας ὁ ἅγιος ὡς προγυμνάσματα τοῦ μαρτυρίου καὶ τῆς πρὸς Θεὸν ἐξιλεώσεως ἐποιήσατο, εἰς ἣν καὶ θαυμασιῶς ἀπεκαλύφθη παρὰ τῆς Θεοτόκου τὴν ὁδὸν(sic) τοῦ μαρτυρίου. Ἐν τῇ εἰρημένῃ καλύβῃ ἐν ἣ ἡσκησεν ὁ ἅγιος, εὐρίσκεται καὶ μέρος τοῦ ἁγίου λειψάνου ὅπου καὶ ἐπιτελεῖται κατ' ἔτος καὶ ἡ ἐορτὴ τοῦ ἁγίου», χφ. 398, σ. 89.

φοῦ, Νικοδήμου ὑμνοῦσι, καὶ ταύτην κατ' ἐξαίρετον, οἱ τῆς Σκήτεως σήμερον τῆς προμήτορος, Ἀγίας Ἀννης τιμῶσι, τοῦ ἀσκήσαντος, ἐν τῷ σηκῷ τῆς ἀγίας Χριστοῦ Ἀναλήψεως»¹⁰⁵.

Εἶναι μία πλήρης φυλλάδα, περιέχουσα ὅλα ὅσα χρειάζονταν γιὰ νὰ τιμηθεῖ δεόντως ὁ σύνοικος ἅγιός τους, ἀπὸ τοὺς πατέρες τῆς καλύβης τῆς Ἀναλήψεως, ὅπου καὶ ἡ κἀρα τοῦ νεομάρτυρα. Ὁ ἅγιος Νικόδημος, ὅπως ἐλέχθη παραπάνω, ἐτιμᾶτο καὶ στὸ Κυριακὸ τὴν γ' Κυριακὴ τοῦ Ματθαίου, μαζὶ μ' ὅλους τοὺς ἀγιαννανίτες ἀγίους.

Ἡ ἀγάπη ὁμως καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ ἐξ Ἀλβανίας νεομάρτυρα δὲν περιορίσθη μόνο στὰ ὄρια τῆς Σκήτης. Ἀσφαλῶς ἦταν εὐνόητο νὰ τιμηθεῖ στὸν χῶρο ὅπου μαρτύρησε, ἀλλὰ καὶ στὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του. Ἐτοί ἡ εὐρύτερη αὐτὴ τιμὴ παρήγαγε καὶ ἄλλες Ἀκολουθίες¹⁰⁶, οἱ ὁποῖες προφανῶς εἶχαν σὰν ὑπόβαθρο τίς παρεχόμενες πληροφορίες τῶν μαρτυρίων. Στὸ σημεῖο ὁμως αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ὑπογραμμισθεῖ ὅτι μεταξὺ τῶν μαρτυρίων παρατηρεῖται ἀσυμφωνία σὲ ἐπὶ μέρους πληροφορίες, ἡ ὁποία ἐντοπίζεται καὶ ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο συντάκτη τοῦ ἐγκωμιαστικοῦ λόγου. «Εὐρίσκεται, λέει, κάποια διαφορὰ μεταξὺ τῆς συνοπτικῆς βιογραφίας τῆς ἐν τῷ Νέῳ Μαρτυρολογίῳ¹⁰⁷ καὶ τῆς ἐν χειρογράφῳ φυλλάδος τῆς αὐτοῦ Ἀκολουθίας· ἀντιφέρεται γὰρ ἡ μία τῆς ἄλλης, ἀλλ' ὁμως κατὰ δίκαιον τρόπον προτιμητέα θέλει νὰ εἶσθαι ἡ τῆς φυλλάδος, ὡς προϊὼν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος»¹⁰⁸. Ποῖα εἶναι τὰ σημεῖα τῶν διαφορῶν; Ὁ ἀνώνυμος ἐγκωμιαστής καὶ βιογράφος ὑποστηρίζει, ἐξαρτημένος ἀπὸ τὴ φυλλάδα πού εἶχε ὑπ' ὄψη του, ὅτι ὁ νεομάρτυρας Νικόδημος μετὰ τὴν ἄρνηση τῆς πίστεως μετενόησε καὶ ἐπεθύμησε νὰ μονάσει, γι' αὐτὸ προαπέστειλε τὸν υἱό του στὸ Ἅγιο Ὄρος, ὡς «θυσίαν ζῶσαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ»¹⁰⁹. Ἀντίθετα στὸ Νέον Μαρτυρολόγιον, (τὸ ἴδιο τὸ κείμενο τοῦ μαρτυρίου καὶ στὸ χφ. Βατοπεδίου 758), λέγεται ὅτι ὁ νεομάρτυρας «μὲ βίαν πολλὴν ἐτούρκισε καὶ τὰ παιδία του, ἔξω ἀπὸ ἓνα, τὸ ὁποῖον ἐπῆραν κρυφίως μερικοὶ χριστιανοὶ καὶ τὸ ἔστειλαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐξετάζοντας διὰ νὰ τὸ εὕρῃ, νὰ τὸ τουρκίσῃ, ἔμαθεν ὅτι εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος· καὶ παρευθὺς ἐκίνησεν μὲ πολὺ θυμὸν καὶ ἐπῆγεν εἰς

105. Ὁπ. παρ., σ. 16, βλ. καὶ σ. 33, 39, 47.

106. Βλ. Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 380-382. L. Petit, *Bibliographie des Acolouthies*, σ. 210.

107. σσ. 111-113.

108. Χφ. 398, σσ. 91-92.

109. Ὁπ. παρ., σσ. 93-94.

τὸ Ἅγιον Ὅρος, ἔχοντας σκοπόν, ἐὰν τὸ εὖρη, νὰ προξενήσῃ εἰς τὰ μοναστήρια μεγάλην ζημίαν»¹¹⁰. Ἡ ἴδια θέσις μ' αὐτὴ τοῦ ἁγίου Νικοδήμου καταγράφεται καὶ στὸ Βίο τοῦ ὁσίου Ἀκακίου Καυσοκαλυβίτη († 12 Ἀπριλίου 1730), ποὺ γράφτηκε ἀπὸ τὸν Ἰωνᾶ Καυσοκαλυβίτη. Λέει, λοιπόν, ὁ Ἰωνᾶς ὅτι ὁ ὁσιομάρτυς Νικόδημος, ἀφοῦ ἐγένεν ἀγαρηνός, «μὲ βίαν μεγάλην ἐτούρκισε καὶ τὰ παιδιὰ του, ὅμως ἔνα ἀπὸ ἐκεῖνα κάποιοι χριστιανοὶ τὸ ἐφυγάτησαν. Ὁ δὲ ἀποστάτης πατήρ του ἐρώτα ἐπιμελῶς διὰ νὰ μάθῃ ποῦ ἐπῆγε τὸ παιδί ὁποῦ ἐφυγε, διὰ νὰ τὸ τουρκίσῃ καὶ αὐτό, καὶ ὥσάν ἔμαθε πὺς εὐρίσκεται εἰς τὸ Ὅρος, ἔδραμε μὲ πολὺν θυμὸν εἰς τὸ Ὅρος διὰ νὰ τὸ γυρεύῃ, μὲ σκοπὸν ἂν τὸ εὖρη ἐκεῖ νὰ κάμῃ πολὺ κακὸν καὶ μεγάλην καταδρομὴν εἰς τὰ μοναστήρια...»¹¹¹. Ὁ Ἰωνᾶς, ὡς ὑποτακτικὸς τοῦ ὁσίου Ἀκακίου, τοῦ πνευματικοῦ ποδηγέτη τοῦ ὁσιομάρτυρα Νικοδήμου στὸ μαρτύριο, γνῶριζε τὰ πράγματα καλὰ καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ πρέπει νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἡ παραπάνω θέσις του, ποὺ υἱοθετεῖται ἀκολούθως κατὰ λέξιν καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα τοῦ Νέου Μαρτυρολογίου εἶναι ἡ σωστή. Ἔτσι ἡ ἁγιανναντικὴ παράδοση ποὺ ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ χφ. 398, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα τέσσερα χφφ. (Α1, Α2, Α3, Α4), τονίζει κυρίως τὴ μετάνοια ποὺ ἔδειξε ὁ ἅγιος Νικόδημος μετὰ τὴν πτώση του, καὶ καταβάλλει ταυτόχρονα προσπάθεια νὰ ὑποβαθμίσει ἢ νὰ ἐξαλείψει ὅσα τυχὸν μείωναν τὸν ἅγιο. Μιὰ τέτοια τάσις ἀπαντᾶται, ὅπως ἐλέχθη παραπάνω, καὶ σ' ἄλλα νεομαρτύρια καὶ εἶχε ἀποκλειστικὰ ποιμαντικὴ προοπτικὴ.

Ὅμως ἡ ἀναφερθεῖσα διαφορὰ δὲν εἶναι ἡ μοναδική. Ὑπάρχουν καὶ ἄλλες ποὺ σχετίζονται μὲ ἱστορικὰ θέματα. Π.χ. στὸ χφ. 398 λέγεται ὅτι ὁ ἅγιος καταγόταν ἀπὸ τὸ Βυθικούκιον τῆς Κορυτζᾶς¹¹², ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑπόλοιπὴ ἁγιολογικὴ παράδοση ποὺ θέλει τὸν ἅγιο νὰ κατάγεται ἀπὸ τὸ Ἐλβασάν¹¹³. Ἐπίσης πρόβλημα ὑπάρχει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἡμέρα καὶ τὸ χρόνον τοῦ μαρτυρίου. Ἄλλες πηγὲς ἀναφέ-

110. Ν. Μαρτυρολόγιον, σ. 111, χφ. Βατοπεδίου 758, φ. 73^β.

111. Χφ. Μ. Λαύρας 1998/31 (τοῦ Καθολικοῦ, ἔτους 1868), φ. 25^β. Περὶ τοῦ βίου τοῦ ὁσίου Ἀκακίου βλ. Β. Ψευτογκᾶ, «Ἰωνᾶς Καυσοκαλυβίτης», σ. 417-419.

112. Χφ. 398, σ. 64.

113. Ν. Μαρτυρολόγιον, σ. 111, χφ. Βατοπεδίου 758, φ. 73^α. Βίος ὁσίου Ἀκακίου Καυσοκαλυβίτη, Χφ. Μ. Λαύρας 1998/31, φ. 27^α. Βλ. Ἰω. Περραντώνη, *Λεξικόν*, σ. 380.

ρουν ότι ο άγιος μαρτύρησε τη Γ' 'Ιουλίου¹¹⁴ και έτερες την ΙΑ'¹¹⁵ του 1722, ενώ σύμφωνα με κάποιες ειδήσεις το μαρτύριο έλαβε χώρα το 1709¹¹⁶ ή το 1714¹¹⁷. Τέτοιες άσυμφωνίες δέν μειώνουν την άξιοπιστία των πηγών από θεολογικής έπόψεως. Είναι θέματα περαιτέρω ιστορικής και φιλολογικής μελέτης.

Ε'. Το ύπ' αριθμ. 156, έτους 1848, φφ. 386, διαστ. 35X22, έπιγραφόμενον: «*Βίβλος παλαιών και νέων ύπομνημάτων, Άθωνιάς καλουμένη, χειρι και πόνω Ιακώβου οίκτρου μοναχού*»¹¹⁸, άποτελεί πλουσιότατη συλλογή άρχαίων ύπομνημάτων και κειμένων σχετιζομένων με την ιστορία του Άγίου Όρους. Σ' αυτή συγκαταλέγεται και ή Άκολουθία και ο Βίος του νεομάρτυρα Μαλαχία, ποίημα πιθανώς του Ιακώβου Νεασκητιώτου¹¹⁹. Το ίδιο μαρτύριο, που σημειωτέον είναι άνέκδοτο, χωρίς όμως την Άκολουθία, είναι γνωστό και από άλλο άθωνικό χφ. της αυτής έποχής (έτους 1851), το Βατοπεδίου 780, σσ. 232-237, φέρον τίτλο: «*Μαρτύριον του άγίου όσιομάρτυρος Μαλαχίου, άθλήσαντος έν τη άγία πόλει Ιερουσαλήμ κατά το αφ' (= 1500)*»¹²⁰. Η χρονολογία όμως αυτή του τίτλου του μαρτυρίου άνα-

114. Βλ. χφ. 398, σ. 1 και Άκολουθία του άγίου «τυπωθείσα και διορθωθείσα έπιμελώς τη σπουδή και δαπάνη ... Κωνσταντίνου, Νικολάου και Δημητρίου Τζεκούρε ...», βλ. Ίω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 382. Επίσης βλ. και την προαναφερθείσα φυλλάδα της Καλύβης των Ίωασαφαίων.

115. Βλ. *Ν. Μαρτυρολόγιον*, σ. 111, χφ. Βατοπεδίου 758, σ. 73^α, Βίος όσιου Άκακίου Καυσοκαλυβίτη, Χφ. Μ. Λαύρας 1998/31, φ. 27^β. Η ια' 'Ιουλίου θεωρείται ή έπικρατέστερη ήμέρα της έορτής.

116. Μαρτυρείται από την άκολουθία που συντάχθηκε από τον έερομόναχο Γρηγόριο Μοσχοπολίτη, βλ. Ίω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 382.

117. Βλ. άκολουθία του άγίου Νικοδήμου που έξεδόθη με δαπάνη των άφών Τζεκούρε, Ίω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 382.

118. Έσώφυλλο του χφ.

119. Στά φφ. 356^α-358^α. Το μαρτύριο στα φφ. 355^β- 357^α. Ο Ιάκωβος άποφεύγει να δώσει στον τίτλο τη χρονολογία 1500, γράφει άπλώς: «Μηνι Μαρτίω ιστ' έμαρτύρησεν έν Ιεροσολύμοις ο άγιος όσιομάρτυς Μαλαχίας». Ένδεχομένως το μαρτύριο και ή Άκολουθία του άγίου Μαλαχία σώζονται και σ' άλλα χφφ. που περιέχουν την «Άθωνιάδα», βλ. π.χ. Παντελεήμονος 281, 282.

120. Ο Περαντώνης (*Λεξικόν*, σ. 330) ύποστηρίζει ότι ο Μαλαχίας μαρτύρησε τη 29 Σεπτεμβρίου 1500, παραπέμποντας στο *Μικρό Εύχολόγιον*, σ. 427 και 475. Γνωρίζει βέβαια τα στοιχεία του βατοπεδινού κώδικα, τα όποια όμως παρακάμπτει, χωρίς κανένα σχολιασμό. Περί αυτού βλ. και *Συναξαριστή Νεομαρτύρων*, (1400-1900 μ.Χ.), έπιμ. Άθανάσιος Μάργαρης, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 89. Συγκριτική μελέτη της γραφής του χφ. Βατοπεδίου 780 με χφφ. της Άγίας Άννης, που είναι γραμμένα από τον Ιάκωβο Νεασκητιώτη, άποδεικνύει ότι και το Βατοπεδινό είναι έργο του Ιακώβου.

τρέπεται ἀκολουθῶς ἀπὸ ὅσα λέγονται στὸ ἴδιο τὸ κείμενο. Συγκεκριμένα, σ' αὐτὸ ἀναφέρεται ρητὰ ὅτι τὸ 1500 ἀποτελεῖ τὸ ἔτος γεννήσεως τοῦ ἁγίου καὶ ὅτι ἀφοῦ διήλθε τὴν ἡλικία τῶν εἴκοσι δύο ἐτῶν ἐγκατέλειψε τὴν ἰδιαίτερή του πατρίδα. Λίνοιο τῆς Ρόδου καὶ μετὰ ἀπὸ περιπλάνηση ἐτῶν στὶς Κολοσσές, τὴν Πελοπόννησο, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὴν Κιλικία, κατέληξε στὰ Ἱεροσόλυμα, ὅπου γενναῖα δέχθηκε τὸ μαρτύριο τοῦ αἵματος, ἐπὶ τῆς πατριαρχίας Γερμανοῦ Α' (1537-1579). Ὁ νεομάρτυρας Μαλαχίας συναριθμήθηκε στὸ ἀγιολόγιο τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ἀπὸ τὸν Γερμανό, ὁ ὁποῖος ὄρισε νὰ τελεῖται ἡ μνήμη του τὴν 1στ' Μαρτίου στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου ἀδελφοθέου¹²¹.

ΣΤ'. Τὸ τελευταῖο χφ. εἶναι τὸ 27, περὶ τοῦ ὁποῖου ἔγινε λόγος καὶ παραπάνω. Εἶναι ἓνα χφ. ποὺ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ὕλης του ἀφιερῶνται σὲ ἀγιολογικὰ κείμενα, μεταξὺ αὐτῶν ὁ Βίος τοῦ νεομάρτυρα Ἰακώβου ἐκ Καστοριάς (μνήμη α' Νοεμβρίου). Ἐπίσης νεομαρτυρολογικὸ περιεχόμενο ἔχει καὶ ἡ ἐνθύμησις, ποὺ περιέχεται στὸ α' παράφυλλο στὸ τέλος τοῦ χφ. (ἀριθμεῖται ὡς φ. 310^α), περὶ τοῦ νεομάρτυρα Γεωργίου ἐκ Μυτιλήνης:

«*αχὺ γ' Φευρουαρίου ἡμέρα κυρίακή
ἐμαρτύρησε, ἓνας χριστιανὸς τὸ ὄνομά του γεώρ-
γιος· ἡ ἐπιστιμή του ράπτῃς· ἡ πατρίς του ἡ
μυτιλήνης· τὸ ἐπὶ κλί του παῖζάνος· αἰὸνι
α τοῦ ἡ μνήμη*».

Μεταγενέστερη χεῖρα προσθέτει «*καὶ μετὰ ἀγγέλου*»¹²².

Αὐτὰ εἶναι περίπου τὰ στοιχεῖα ποὺ δίδει περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Γεωργίου καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος στὸ *Νέο Μαρτυρολόγιο*¹²³. Πιθανῶς ἡ πηγὴ του ἦταν κάποιο παρόμοιο χφ. ἢ, γιατί ὄχι, αὐτὸ τῆς Ἀγίας Ἀννης.

121. Οἱ Ὁρθόδοξοι ἀγόρασαν τὸ λείψανο τοῦ ἁγίου «ἐπὶ πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ» καὶ «εὐλαβῶς τὸ ἐνεταφίασαν εἰς τὸν ἀγρὸν τοῦ Κεραμέως(;)». Ὁ ἴδιος πατριάρχης ὄρισε κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ μαρτυρίου νὰ τελεῖται ἡ μνήμη του «εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου, τοῦ ὄντος πλησίον τοῦ πανιέρου ναοῦ τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως καὶ τοῦ πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων», χφ. 156, φ. 357^α καὶ Βατοπεδίου 780, σ. 237.

122. Ὁ καθηγητὴς Φουντούλης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐνθύμησις γράφηκε πολὺ κοντὰ χρονικὰ μὲ τὸ μαρτύριο τοῦ ἁγίου, πρὶν αὐτὸς τιμηθεῖ ὡς ἅγιος, καθόσον οἱ φράσεις «αἰωνία του ἡ μνήμη», καὶ «μετὰ ἀγγέλου» δὲν προσιδιάζουν στοὺς ἁγίους. Βλ. *Ποιμὴν*, τευχ. Ἰανουαρίου 1994, σ. 19.

123. σ. 104.

Ἐξήντα ἀκριβῶς χρόνια πρὶν, ἀπὸ τότε ποὺ μαρτύρησε ὁ Γεώργιος Παϊζᾶνος, ἓνας ἀνώνυμος καλλιγράφος ἀντέγραψε τὸ Βίο τοῦ ἁγίου Ἰακώβου († 1520), ἀφῆνων στὸ τέλος τοῦ Βίου τὴν ἐξῆς σημείωση· «ζομα' μαρτίου ια' ἰδοὺ τὸ αἶτημά σου ἀδελφὲ καὶ σύγγνωθί μοι ὅτι ἐβράδινα κατὰ πολλὰ καὶ εἰ θέλεις δώσετο διὰ νὰ τὸ γράψουν κάλλιστα, ἵνα ἔχῃς καὶ βοήθειαν ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων ἐν τῷ μέλλοντι»¹²⁴. Ὁ Βίος, ποὺ περιέχεται στὰ φφ. 203α-253β, φέρει τίτλο: «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβου τοῦ νέου». Ἀρχ. «Καὶ σιοπᾶν(sic) βούλομαι καὶ λαλῆν(sic) ἀναγκάζομαι, πλὴν οὐκ οἶδα...» - Τέλ. «...καὶ τῶν φοιτητῶν καὶ συνάλθων μὴ ἐλλείπετε ἀμφω πρεσβεύειν τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα... ἀμήν». Ὁ ἴδιος Βίος, σὲ ἐπίτομη μορφή καὶ δημώδη γλῶσσα, περιέχεται καὶ στὸν κώδικα 4, σσ. 573-596, τῆς ἰδίας συλλογῆς, ὁ ὁποῖος, ὅπως ἐλέχθη, εἶναι ἔργο τοῦ Ἰακώβου Νεασκητιώτη. Τοῦ Βίου ἔπεται ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου (σσ. 597-605), ποὺ φέρει ἀκροστιχίδα «Ἄσμα φέρω σοι, πάτερ, ἀξιοχρέως». Τὰ δύο ἐν λόγῳ χφφ. τῆς Ἀγίας Ἀννης συμπληρώνουν τὸν κατάλογο τῶν Βίων τοῦ ὁσιομάρτυρα Ἰακώβου, ὁ ὁποῖος ἀναλογικὰ μ' ἄλλα νεομαρτύρια εἶναι ἐκτενής¹²⁵.

Ὁ νεομάρτυρας Ἰάκωβος ἦταν μία σπουδαία μοναχικὴ προσωπικότητα τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰ. μὲ πλούσια ποιμαντικὴ δράση. Ὁ Βίος του ἀποτελεῖ πολὺτιμη πηγὴ πληροφοριῶν περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ μοναχικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς ποὺ ἔζησε ὁ Ἰάκωβος. Ἐνα κείμενο στὸ ὁποῖο ἀποτυπώνονται οἱ σχέσεις τοῦ ἁγίου μὲ ἄλλες μεγάλες ἐκκλησιαστικὲς μορφές, οἱ ὁποῖες συνέβαλαν οὐσιαστικὰ στὴν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῶν Ὁρθοδόξων κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰ., ὅπως ὁ ἅγιος Θεωνᾶς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ ὁσιος Βησσαρίων, ὁ κτίτωρ τῆς μονῆς Δουσίκου. Ἐμμέσως δίδονται πληροφορίες καὶ περὶ τοῦ ὁσίου Δαυὶδ τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ καὶ περὶ ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ταγῶν τῆς ἐποχῆς, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Βίος νὰ ἀξιολογεῖται ὡς μὴ σπουδαία πηγὴ ὅσον ἀφορᾷ στὴν παρουσίαση τῆς προσωπογραφίας ἁγίων τοῦ ΙΣΤ' αἰ.

124. φ. 253^β. Βλ. καὶ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, *Κατάλογος*, σσ. 126-127.

125. Βλ. Ἰω. Περαντώνη, *Λεξικόν*, σ. 214-215. Στὸν κατάλογο αὐτὸ δέον ὅπως προστεθεῖ καὶ τὸ χφ. Σίμωνος Πέτρας 21, τὸ ὁποῖο περιέχει «Κανόνα παρακλητικὸν εἰς τὸν ὁσιομάρτυρα Ἰάκωβον. Ποῖημα Ἰωακείμ ἱεροδιακόνου τοῦ Ἀναστασιῶτου» (φφ. 1α-5α) καὶ ἑτέρους ἐπὶ κανόνες (φφ. 6^α-28^α), καθὼς καὶ «ἐγκώμιον Ἰωακείμ μοναχοῦ τοῦ Ἀναστασιῶτου εἰς τὸν ὁσιομάρτυρα καὶ πατέρα θεοφόρον ἡμῶν Ἰάκωβον» (φφ. 28^α-32^α).

Ἐκτὸς αὐτοῦ ὁ βίος δίδει μὲ διάφανο τρόπο τὴ συνήθεια, ἡ ὁποία ἐμφανίστηκε ἤδη μὲ τὴ γένεση τοῦ μοναχισμοῦ καὶ διατηρήθηκε ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, μοναχοὶ χωρὶς ἱερωσύνη νὰ δέχονται ἐξαγόρευση λογισμῶν. Ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ἀποτελεῖ μιὰ κλασσικὴ περίπτωση «ἀνιέρου» ἐξομολόγου, ὃχι μόνον μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ «κοσμικῶν». Μάλιστα τὸ μυστήριό τοῦ ἀσκοῦσε σὲ πλήρη γνώση τριῶν ἐπισκόπων: τοῦ Ἱερισσοῦ, τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Μακαρίου καὶ τοῦ Ναυπάκτου καὶ Ἀρτῆς Ἀκακίου, οἱ ὅποιοι τοῦ παρείχαν πρὸς τοὺς καὶ «ἐνταλτηριῶδες γράμμα»¹²⁶. Τὸ περιέργο δὲ ἦταν ὅτι «καὶ ἱερεῖς ἐξομολογοῦντο πρὸς αὐτὸν τὰς ἐαυτῶν ἁμαρτίας, οὓς περ ἄλλους μὲν τελείως ἐκάθηρεν, ἑτέρους δὲ χρονικὴ ἀργία ἱκανοποιεῖ...»¹²⁷. Αὐτὴ ἡ πράξη, ποὺ ἀδιαμφισβήτητα στὴν νομοκανονικὴ παράδοση τῆς Ἐκκλησίας κρίνεται ἀντικανονικὴ¹²⁸, κρατήθηκε σιωπηρὰ ὡς ἐξαίρεση γιὰ τοὺς πνευματοφόρους ἄνδρες.

* * *

Αὐτὰ εἶναι ἐν συντομίᾳ τὰ Νεομαρτυρολογικὰ χφφ. τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ. Εἶναι κείμενα ποὺ ἀδιαμφισβήτητα ὀφείλσαν πνευματικὰ τοὺς μοναχοὺς καὶ ταυτόχρονα συνέβαλαν στὴ διάσωση τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ συγγραφή καὶ ἡ ἀντιγραφή αὐτῶν, μαρτυροῦν τὴ μεγάλη συμβολὴ τῶν ἀθωνιτῶν στὴ διατήρηση ἀκμαίου φρονήματος, Ἑλληνισμοῦ καὶ Ὁρθοδοξίας. Οἱ μοναχοὶ ὃχι μόνον ἐξέθρεψαν καὶ ἠνδρώσαν πνευματικὰ τοὺς νεοφανεῖς μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἀκολούθως πρόβαλαν τοὺς ἀγῶνές τους συστηματικὰ, πρὸς ὄφελος τοῦ Ὁρθοδόξου λαοῦ. Ἡ ὁλοκλήρωση τῆς καταλογογραφήσεως τῶν ἀγολογικῶν χφφ. θὰ δώσει πλήρη εἰκόνα αὐτῆς τῆς ποιμαντικῆς προσφορᾶς τῶν μοναχῶν καὶ ἐν προκειμένῳ τῶν ἀθωνιτῶν.

126. Χφ. Κανσοκαλυβίων 124, σ. 232 κ. ἀλ. Αὐτὸ γράφηκε τὸ 1897 ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Χαρίτωνα ἐκ Τρικάλων «ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ τῆς Μ. Λαύρας».

127. Ὁπ. παρ., σ. 115.

128. Ἐνδεικτικὰ, ὁ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, ἐκφράζων τὴν κανονικὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας, ὑποστηρίζει ὅτι τὸ μυστήριό τῆς Ἐξομολογήσεως ἀσκεῖται μόνον ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ «κατ' ἀνάγκην» ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ποὺ κατέχουν ἐνταλτήριό γράμμα. Συγκεκριμένα στὸν *Διάλογον* ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «Ὁμοίως καὶ τὸ τῆς πνευματικῆς πατρότητος λειτούργημα οὐ χρὴ δωρεῖσθαι μοναχοῖς ἰδιώταις χειροτονίαν ὅλως μὴ ἔχοντας. Ἐπεὶ τοσοῦτον ἱερώτατον τοῦτο, ὅτι μόνον ἐπισκόπων ἐστὶ καὶ οὐ πρεσβυτέρων, ὥς οἱ κανόνες φασί. Τὸ πρεσβυτέρους δὲ ἐνεργεῖν τὸ τοιοῦτον, κατ' ἀνάγκην γίνεται καὶ μετὰ προτροπῆς ἐπισκόπου καὶ ἀπόντος αὐτοῦ, οὐ παρόντος» (PG 155, 468 AB). Τὰ ἴδια περίπου ἐπαναλαμβάνει καὶ στὴν λγ' Ἀπόκρισιν (PG 155, 884D-885A). Βλ. καὶ Δ. Σ. Γκίνη, *Νομικὸν ... ἐλλογμωτάτου ἐπισκόπου Καμπανίας κ.κ. Θεοφίλου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων* (1788), Θεσσαλονίκη 1960, σ. 17, § 81.